

Munkedalsbygden

Munkedals Hembygdsförening

Nr 2 2020

Årgång 16

Stale gruva

Arbetet fortsätter trots Corona

Hembygdsföreningen är aktiv även i dessa Coronatider

Alla tycker vi att det är konstiga tider och så är det förstås även för oss som är aktiva i vår Hembygdsförening. Man kan kanske tro att vi bara sitter hemma och är rädda för att bli smittade, men så är det inte. Internt föreningsarbete utför vi ändå. Arbetet på Kaserna har pågått kontinuerligt. Gräs växer även i Coronatider och måste klippas. Löv och grenar faller och måste städas bort. Uthyrning har skett men i betydligt mindre omfattning än normala år. Offentliga arrangemang har vi helt fått avstå från.

Logen är klar beträffande invändig brädklädsel och byggandet av ordentliga bjälklag till en övervåning. Logen blir inte större till ytan på marken men kommer att kunna utnyttjas mycket bättre. Det är många kvadratmeter golvyta som nu kan nyttjas i denna övervåning. Det har varit ett litet gäng som utfört detta arbete varje måndag hela året. Det är mycket bra om det är några till som vill vara med i denna grupp. Kom gärna och hälsa på en måndag förmiddag och se vad vi gör. Den s.k. Vävstugan har en annan grupp arbetat med. Många vävstolar som legat förvarade i många år på dess loft har nu skattat åt förgängelsen och några av de gamla möblerna har reparerats i ett fint hantverk. Mycket av arbetet har skett utomhus och vi har försökt att hålla avstånd med stor respekt för smittspridning. I början av november hade vi planerat att bråka lin. Hemslöjdskonsulenterna i Västra Götaland hade tagit ett initiativ. De hade förväntat sig att kanske 50 stycken skulle odla en kvadratmeter lin som sedan skulle bråkas. Gensvaret blev enormt. 700 odlade var sin kvadratmeter i hela regionen. Intresset är tydligen oerhört stort. Eftersom Munkedals Hembygdsföreningen har en riktig lingrop samt andra verktyg både gamla och helt nytillverkade var det lämpligt att samla intresserade från delar av Bohuslän och Dalsland till Kaserna. Med de nu rådande hårda restriktionerna fick tyvärr allt ställas in., men vi återkommer 2021 om fler vill odla lin (#1kvmlin).

På museet har vi haft mycket få externa besökare men efter sommaren har det interna arbetet med registrering och

ordnande av utställningen skett. Arbetet med det omfattande klipparkivet har också pågått hela tiden.

Ett annat stort arbete har fortsatt. Arctic Paper fyller nämligen 150 år 2021, vilket är ganska unikt i företagsvärlden. Företaget, som tidigare hette Munkedals AB, har legat på samma plats, tillverkat samma typ av produkt och klarat sig ekonomiskt ganska bra under alla dessa år. Till dess jubileum nästa vår arbetas det just nu med en spännande dokumentation. Det är en grupp om åtta personer som nu är i slutfasen av ett digert arbete – trots Corona.

Arbetet med föreningsadministration kan inte vänta. Räkningar måste betalas, bokföring måste ske löpande, medlemsregister hållas á jour etc. Kassören måste ständigt vara på alerten.

Med allt detta vill jag bara ha sagt att det kanske inte ser ut som att föreningen uträttar så mycket under den stora nedstängningen av samhället men det sker trots allt ganska mycket i det tysta. Vi har givetvis stor respekt för alla de som är försiktiga och inte vågar vara med under rådande läge.

Givetvis kommer tidningen Munkedalsbygden ut som vanligt. Skrivandet upphör absolut inte utan har snarare tilltagit under denna period. Var så god och läs!

Innehållsförteckning

Hummer i korg	3
Hänt sedan sist	4
En iskall berättelse som slutade varmt	5
Grävande gruvhistoria i ord och bild	6
Födelsedagsfirande	12
Historien om Munkedals skolor i årtal	14
Minnen från Hede skola på 50-talet	16
Emigranten	19
Sigfrid Olofsson - renässansmänniska ..	21
"Finns det några snälla barn"	23
Vad blev det av dom där Wænerlunds	25
Idrottsminnen	27
Orm på Burk	28
Tomtedraget på Surnås	30
Mystiska "Bruksföremålet"	32
Kommande aktiviteter	34

Hummer i korg

Krans-Axel kom, en sen kväll, upp till vår stuga på Gårvik och knackade på, som han brukade göra då och då. Han frågade om vi ville köpa hummer. Han stack ner handen i sin fiskkorg och visade en vacker, svart hummer.

Ja, det ville vi gärna och tyckte också att han hade en fin korg. Han meddelade att den var alldeles ny och att vi kunde få köpa den också.

Så blev det! "Hummer i korg", svart hummer och brun korg! Samma färg som han hade målat sin eka med.

Idag, 60 år senare, använder vi denna korg när vi hämtar in ved. Ofta tänker vi på denne, vår ensamme fiskare, som med eka och åror kunde försörja sig med fisk och skaldjur från Gullmarn.

Vi tyckte mycket om Krans-Axel och var ofta uppe vid hans stuga och plockade blommor och svamp. Då brukade vi hälsa på i hans lilla stuga på ängen "i början på Tungenäset"

Text: Ulf E Andersson

Redaktörens tillägg:

Krans-Axel, född 1874, på Övre Lökås, under Lökeberg. Han hette egentligen Axel Malkolm Olofsson och han var en "originell" person. Fram till början av 1950-talet bodde han på Ramsetorpet, även kallat Ramsemyr, nära Gårvik. Efter många år och äventyr "till sjöss" kom han tillbaka till Fosskroken där han åter tog upp sin profession som snickare. Dessutom gjorde han sig känd som skicklig fiskare och enekorgmakare.

Krans-Axels korg

Hänt sedan sist

Denna artikel om vad som hänt sedan sist är nog den magraste vi hittills publicerat, givetvis beroende på Coronaepidemin. Men vi har trots denna epidemi ändå kunnat ordna en del uppskattade utomhusaktiviteter.

Den första aktiviteten var en vandring med klass 1 i Bruksskolan. Eleverna delades upp i tre grupper som var och en fick delta i tre aktiviteter. Ena gruppen vandrade med Kristin Balksten längs vägen mot Munkedals Herrgård. De fick berättat om en del av vad som hänt just i närheten av deras egen skola. Den andra gruppen fick lyssna på vad museet hade för intressanta saker och en tredje grupp lyssnade på Leif Regnér som berättade om skolan förr i världen, även detta i Hembygdsmuseet.

Sedan har det främst varit vandringar som ingått i Munkedals kommuns övergripande aktivitet som kallas för Kulturarvsrallyt. I detta koncept ingick även aktiviteter i Svarteborgs hembygdsförening med öppet hus på föreningens hembygdsgård Fiskebo, besök på Stenehed med de mäktiga bautastenarna, visning av torpet Påstigen och Berfendals medeltida kyrka. Besök vid Lökebergs hållristningar med sakkunnig guidning av de två hållristningsspecialisterna

Yngve Carlsson berättar vid Sande-Tildas stuga

Andreas Toreld och Tommy Andersson. Den 30 juli deltog även Kerstin Sandell från Södra Valbos hembygdsförening och berättade om Johanna Brunsson på Flateby skola i Valbo

Ryr.

Det började den 11 juni med en vandring till Sande-Tildas stuga som ligger söder om Vattnerödssjön. Det var samling på Hembygdsmuseets gårdsplan och sedan gemensam bilfärd mot Åboland, Stenshult och Vattneröd. Den sista biten fick vi gå till fots. Väl framme berättade Yngve Carlsson den sorgliga historien om Sande-Tilda. Själva stugan är restaurerad på 1970-talet av Hembygdsföreningens medlemmar.

Kristin Balksten berättar för intresserade åhörare på gräsmattan framför Munkedals Herrgård

Nästa vandring den 26 juni leddes av Kristin Balksten och utgick från Hembygdsmuseet och mot Munkedals Herrgård. Där fick vi höra historien om denna. Vidare gick vandringen genom herrgårdsparken ner mot gamla stenbron. Promenaden avslutades med att Kristin visade deltagarna Färgarevägen med dess väl bevarade byggnadsmiljö med bl.a. tre hus som varit skolhus.

Den tredje vandringen hade temat "från Slaktare backen till galgbacken" och leddes av Mikael Lindahl och Björn Jacobson. Det var samling vid järnvägsstationen och längs Strömstadsvägen med avslutning på Galgebacken uppe på höjden vid Skogsvallen. Deltagarna fick en bra beskrivning över vilken verksamhet det varit i de olika byggnaderna som passerades.

Den fjärde och sista vandringen för sommaren den 3 september på Torreby leddes av Mikael Lindahl. Med utgångs-

Mikael Lindahl i berättartagen i skogen vid Sjöritz (Torreby

punkt vid parkeringen intill golfbanan vandare deltagarna ner mot Sjöritz förbi resterna av Trollsjön och längs vägen som gick till Öxna. Deltagarna fick en intressant och fyllig berättelse om livet på Torreby under Sörensens tid från slutet av 1800-talet fram till början av 1900-talet.

Slättergille hölls som vanligt i mitten av juli på Kaserna. Det gick ovanligt bra att slå denna gång. Björn Balksten Regnér stod för slipningen av liarna så att alla blev rakbladvassa. Med sådana redskap var det ganska lätt att få av allt gräset.

På samtliga dessa aktiviteter var vädrets makter mycket tillmötesgående, vilket medförde stor uppskattning från deltagarnas sida.

Slättergille. I bakgrunden Bengt Rymalm som just berättat för Sverker hur han brukar hantera en lie

Ett bråkkalas förbereddes tillsammans med Södra Valbos hembygdsförening, Föreningen Munkedals slöjd och hemslöjdskosulenterna i VGR. Lingropen har proveldats och lin har odlats. Gamla redskap har letats fram, restaurerats och fixats. Nya redskap har tillverkats - vi ser fram emot en ny chans 2021 och välkomnar flera att odla och bråka lin.

En iskall berättelse som slutade varmt

En kall vinterdag på 1960-talet var det is på Gullmarsfjorden. Detta utnyttjade en man vid namn Samuel Petri. I närheten av Studseröd tog han sig ut på den tjocka isen och satte sig att fiska. Lite längre in i fjorden kom det ibland tankbåtar som lastade eller lossade olja från något av bergrummen. Nu var det dags för en tanker att komma in. Därför var en isbrytare på väg in i fjorden för att skapa en ränna. Samtidigt kom det en ovanligt tjock dimma och lade sig över den isbelagda fjorden. Efter en stund i dimman hörde Petri hur isbrytaren brakade i isen men han kunde inte se något utan hoppades säkert bara på att han inte satt i isbrytarens väg. Isbrytaren passerade och Petri satt kvar. Vid det laget kunde han inte alls se något och visste således inte om isrännan var på den ena eller andra sidan om hans fiskeplats. Han var en både förständig och försiktig person så han valde att sitta kvar tills dimman lättade så mycket att han kunde avgöra åt vilket håll han skulle förflytta sig för att komma till land. Mörkret föll och dimman var kvar. Petri blev därför sittande vid sitt fiskehåll ute på isen hela natten. Allt slutade emellertid väl. Han kom så småningom hem och in i värmen, troligen både trött och kall.

En annan gång råkade samme man ut för en annan hemsk händelse. Det var så att han arbetade för Sentab som utförde sprängningsarbete i bergrummen vid fjorden. När arbetsdagen var slut låstes de stora järndörrarna och Petri var kvar, även denna gång varade äventyret hela natten. Han var ensam kvar inne i det stora berget.

Berättat av Uno Blomberg

Grävande gruvhistoria

Under förra seklet förekom brytning av kvarts och fältspat på många ställen i Munkedal och dess omnejd. Det är hög tid att ta tillvara alla upplysningar som alla, inklusive Munkedalsbygdens läsare, kan bidra med när det gäller gruvorna i det förgångna. Denna berättelse är inte på långt när heltäckande.

De mest kända kvarts- och/eller fältspatsgruvorna fanns på Barhult, Modalen, Sandbacken, Stale, Kleva, Sommartorn och Ellingeröd.

Dessutom förekom mindre brytningar lite varstans. I det sammanhanget kan nämnas Allan Constantin (framgångsrik friidrottare i diskus, kula, stav). Han letade upp små fyndigheter lite varstans av kvarts som han bröt själv och sålde på egen hand. Han klarade sig hyggligt på det enligt sonen Björn.

I Barhults gruva pågick brytning till början av 1950-talet. Mitt minnesmärke på detta är en skolutflykt dit vid den tiden. Idag skulle det väl benämnas studiebesök. Det var en imponerande upplevelse att se "de små" gruvarbetarna långt där nere! Det finns uppgifter om att Barhults gruva var Sveriges tredje största i sitt slag.

Barhults gruva. Foto: Oscar Färdig omkr. 1935

Kvartsgruvan på Ellingeröd brukade nog kallas Saltkällans gruva, men enligt Ekonomiska kartan från 1937 ligger den på fastigheten Ellingeröd.

Från den gruvan har jag också ett skolminne. Vår lärarinna i småskolan tog oss på utflykt dit via landsvägen mot Saltkällan. Strax efter "Andrikebacken" (osäker stavning!)

tog vi vägen mot Sommartorn och sedan en bit in till vänster innan den branta backen. Det var säkert flera år tidigare driften hade avslutats, men det var fortfarande mycket vackert glimmande att se på. Inget hål neråt, utan man hade sprängt från toppen till närmare marknivå nedanför. Vi gick där och letade efter fina stenar. Själv hittade jag en liten som såg ut som kristall. Den fick jag ta med mig hem.

Stale gruva

Jag har försökt få fram så mycket som möjligt när det gäller Stale gruva, som både avståndsmässigt och känslomässigt var den gruva som låg mig närmast. Att det var i början av 1940-talet den gruvbrytningen tog sin början är klart. Exakt vilket år - 1941 eller -42 - har inte kunnat fastställas.

Innan gruvbrytningen kunde börja måste väg anläggas från dåvarande Y-korsningen med Furufjäll i nordost och Nytorp i söder. Åtta hundra meter ny väg i bitvis oländig terräng. Man följde bergskanten i norra delen av myrmarken. Grundade med stenblock som bröts ur berget och byggde på med makadam och grus som fick transporteras dit. Där det var "bottenlös" myr lade man först en bärande matta av asplanor att bygga på.

Mina barndomsminnen från gruvan inskränker sig främst till "gruvbilen" som körde förbi här på vägen med nuvarande beteckning Stale Gata. På den tiden var det bara den steniga branta backen närmast landsvägen, numera Stale-

På gröna kartan 1985 syns vägen till Stale tjärn samt det vattenfyllda gruvhålet

vägen som kallades så. Det kunde också höras en del slammer från gruvan.

Höjdskillnaden mellan landsvägen och vändplatsen vid Stale tjärn är omkring 55 meter på en total vägsträcka om drygt 1,5 km. Överkanten på själva gruvhålet ligger ytterligare c:a 20 meter högt.

Den vänlige föraren av röda "gruvbilen", som flitigt körde förbi här när jag växte upp, har satt ljusa spår i minnet. Det var Karl-Erik Olsson, som bodde vid Kviström. Hans son Kenth har med hjälp av sin syster Marita lämnat följande bidrag:

"Karl-Erik började som lastbilschaufför i Trollhättan i slutet av 30-talet. Han körde där bl.a. latrintunnor från de många dassen. Egentligen var det meningen att K-E skulle bli bonde som sin far som ägde gården Listaskogen i Ängebacken. Denne var väl inte tillräckligt gammal för att överlata gården. Därmed fick K-E söka sig någon annan stans. Han var nog besviken - hade gått Dingleskolan för att förbereda sig för bondelivet.

Efter Trollhättan fick han höra om en äldre åkare i Munkedal som ville sälja rörelsen. Den köptes 1941 eller -42, troligen med hjälp från fadern. Bilen var en gammal röd International som var av på mitten och stod i ett buskage bakom Gabrielsson Bilverkstad, nuvarande Smiths Bilverkstad. Den svetsades ihop och lagades tills den gick att köra med. Till bilen hörde s.k. rättigheter (transporttillstånd), men de var begränsade till Saltkällan. Distrikten var små på den tiden men utökades senare. Andra världskriget pågick så bilen kördes på gengas och det var ransonering på det mesta. Så började åkartiden för K-E och som fortsatt två generationer till.

När bilen blev körbar började K-E med olika transporter, bl.a. från Stale Gruva. För att komma till lastningsplatsen vid gruvan behövdes byggas väg över mossen vid Stale tjärn. Ca. 800 meter fick man backa med makadam, sten mm. Det var trångt vid lastningsplatsen som bestod av en s.k. ficka eller ränna som man fick öppna och stänga manuellt.

År 1944. Tjugosjuåriga Karl-Erik Olsson vid sin röda gengasdrivna bil. Här kan man också se att det är två olika fack att lasta från: kvarts eller fältspat. (Bild från Kent Olsson)

Trots att bilen lastade bara ca. 3,5 ton kunde lassen bli för stora för att tippas. Det fanns ingen hydraulik på den tiden, så fru Ruth fick cykla ner till Saltkällan och hjälpa till att veva upp flaket med en vev som påverkade en s.k. kuggstång. Lasten bestod mestadels av kvarts eller fältspat och tippades på backen vid stora ångbåtsbryggan. Sedan lastades det upp på små vagnar som gick på räls över bryggan till båten och tippades i lastrummet. Vissa båtar hade kranvinsch som lyfte över lasten i s.k. bask.

Sex till åtta vändor per dag kunde det bli för K-E. Gruvbasen tyckte väl att bilen var för liten, så åkare med större fordon fick ta över. Det fungerade väl "så där", för det var trångt för de större bilarna att vända mm. Efter en tid sa Gruvbasen: "Var ä' den gamle röe? Ta hit den istället". Så då var K-E välkommen tillbaka igen.

Efter ett par år köpte han ny lastbil och fortsatte köra en tid efter kriget då Stale gruva lades ner. Han körde även från andra gruvor, t.ex. Barhult m.fl.

Kuriosa: Ransonering rådde ju under åren på bl.a. gummi-däck. En natt upptäckte K-E att någon gick och lyste på bilen med ficklampa. För tillfället hade han ganska bra däck. Efter ett par dagar blev han kallad till landsfiskalen för att förklara

var de fina däckerna kom ifrån. K-E förklarade att de stått på gården Listaskogen hos sin far sen före kriget, vilket var sant. Därmed lät sig landsfiskalen nöjas. Besvikelsen var nog desto större hos anmälaren”.

Kenth har tillsammans med systemen letat igenom gammalt bokföringsmaterial som Karl-Erik sparat. Bl.a. verifikationer som visar körningar och betalningar. En källa att ösa ur för att klara ut många frågor angående gruvor. Inte bara den på Stale!

I början på 40-talet var det fortfarande ovanligt med bilar på vägen förbi gården Stale, där jag växte upp. Gruvbilen var nog enda lastbilen åtminstone de första åren. Vägen var inte anpassad för biltrafik. Gatan, den branta backen, var i dåligt skick. Under århundranden hade regn och smältvatten spolat bort grus och sand och det var mycket stenigt. Det är bakgrunden till en historia med anknytning till Karl-Erik och gruvbilen. Min kusin Uno bodde i huset som ligger högst upp på södra sidan av ”Gata”.

En gång i hans barndom stannade Karl-Erik till med gruvbilen när han fick se honom och kusinen Lars. Han bad dem att ta bort en del stenar som låg i backen. Men istället för att ta bort stenar rullade de dit några större från kanterna. Det var roligare. Sedan aktade de sig noga för att komma i närheten av Karl-Erik.

Men så en dag hamnade Uno i ett läge då det inte gick att fly. Det pågick grävning till husgrunden där Harry Karlssons affär och bostadshus skulle byggas (huset vid Stalevägen där Färgservice höll till i senare tid). Uno hade tagit sig ner i gropen. Karl-Erik kom med lastbilen för att lasta och köra bort jord. När han fick se Uno hoppade han ner och tog tag i honom. Uno var nog beredd på stryk. Men vänligt sa Karl-Erik till honom: ”Jag gjorde också rackartyg när jag var liten. Bäst att tänka sig för innan, så en inte ställer till olyckor”.

Högsta chefen vid gruvbrytning hade titeln gruvfogde. Enligt Wikipedia är fogde en person som för annans räkning har uppsikt över något. Någon definition på just gruvfogdens uppgifter och befogenheter har jag inte lyckats få fram. Att han hade chefsställning råder dock ingen tvekan om. En typ av verkmästare kanske man kan säga.

Jag har inte lyckats hitta officiella dokument som visar vem eller vilka gruvfogdar som basade över Stale gruva då på fyrtiotalet. Men det finns andra säkra belegg för att den eller de hette Bergström. Återkommer till det längre fram!

Vilka i övrigt som arbetade i gruvan från början har varit svårt att få klarhet i. Med ett undantag: Klas Lundin, dåvarande granne här på Stale. Han arbetade i gruvan från starten till slutet av första perioden då på 40-talet. Förmodligen även under vägbygget och övriga omfattande arbeten innan driften kunde börja.

Hans dotter Birgitta Bäckvall berättar att Klas (f. 1911) växte upp på Saltkällan. Föräldrarna arbetade på säteriet och familjen bodde i ”Porten” vid uppänden på allén. Mamman var mjölkerska (som skolpojke hjälpte Klas henne ibland att mjölka). Familjen flyttade så småningom till Kleva, i närheten av Sommartorn. Där bodde Klas de första åren han arbetade i Stalegruvan. När han efter några år gifte sig med Edle, och flyttade hem till henne, fick han kortaste möjliga vägen till arbetsplatsen: sista huset innan Stalemyren. Där växte Birgitta upp, liksom sin mamma.

När Birgitta föddes hade gruvdriften ganska nyligen upphört. Hon kan inte erinra sig så mycket om det pappan berättade om arbetet i gruvan.

På den tiden förekom inte så mycket fotograferande på människor i arbete. Några foton på Klas som gruvarbetare finns inte. Så här såg han ut ”utanför” arbetet:

Var Klas arbetade åren efter han gått ur skolan och tills han började i Stale gruva klarnade när Birgitta och hennes man Roland tog med föräldrarna på en utflykt till Rådanefors. Roland minns väl att Klas

Klas Lundin i unga år och nedan med gruvåren bakom sig

berättade om sin tid i den gruvan. Bodde i Rådanefors under arbetsveckorna - hem till Munkedal på helgen. Gruvfogden hette Bergström. Vilken Bergström, Adolf (f. 1876) eller Göthe (f. 1912), är oklart. Åldern ger ingen vägledning. Detta var på 1930-talet.

När det så blev aktuellt att bryta kvarts och fältspat på Stale var det Göthe Bergström som basade. Efter att Stalegruvan stängts hjälptes Klas och han åt att finna fyndigheter värda att bryta på flera ställen.

Gruvfogdehistoria

Siw Andersson i Rådanefors, som är dotter till Göthe Bergström och hans hustru Göta (född Ahl) har berättat att familjen bodde några år i Munkedal. Närmare bestämt i "Hanssonshuset med charkuteri i botten". Göthe var upplärd av sin far Adolf, och övertog succesivt dennes roll som gruvfogde. Adolf bodde i detta hus samtidigt med Göthes familj.

Denne Adolf hade varit mycket aktiv som gruvfogde. Innan Munkedal bodde han med sin familj i Åkersberga i Uppland. Hade rollen som gruvfogde i gruvan där, och samtidigt på andra platser i landet.

Han dog i januari 1943. "Hjärnblödning + lunginflammation" anges som dödsorsak i "Död- och begravningsboken för Foss församling". Siw var då knappt tre år, men kommer ihåg sin farfar från hans sista tid i hans kammare.

Då var pappa Göthe engagerad också i den stora kvartsgruvan i Rådanefors. När skolstarten närmade sig för Siw skedde flytten till närheten av den gruvan.

Siw nämner ett minne som ger oss en liten glimt av faderns uppgifter:

- Han berättade belåtet att han, efter många sömnlösa nätter, kommit på en teknisk lösning angående gruvdriften

Vilken gruva det handlade om framgår inte. Kanske den tekniska lösningen gällde generellt.

Adolf och Hanna Bergström med barnen. Den lille i knät är Göthe.

Göte 1971

Adolf Bergström 60 år. Foto : Oscar Färdig

Beträffande företaget som drev verksamheten i Stalegruvan har Björn Jacobson delat med sig av sina kunskaper i ämnet: Ragnar Steene, som på 1930-talet var verksam med snäckskalstakten på Kuröd i Uddevalla, drev Stale gruva under 1940-talet. Denne var alltså arbetsgivare för de som verkade i gruvan, inklusive gruvfogden.

Arbetet i gruvorna pågick året runt, vinter som sommar. Likaså transporten av godset

från gruvan.

På vintrarna måste det röjas snö. Under första perioden Stale gruva var igång skedde snöplogningen från landsvägen till lastningsplatsen vid Stale tjärn med tråplog, dragen av parhästar. Min far Hilding hade det uppdraget, och snöplogen som fanns på gården tillhörde "Gruvan". Plogen fick även disponeras för plogning av andra vägar i omgivningen. Förutom Hilding, som körde, behövde någon mer karl ta plats på plogen för att tynga, och även hjälpa till med handkraft när det behövdes. När gruvdriften upphört togs snöplogen tillbaka av ägaren. Pappa skaffade då en annan, som han ro-

pade in på en auktion. Inte lika bra eftersom den var byggd med för tvär vinkel.

I min fars bokföring hittar jag, för mars 1947: "Körning från gruvan, 10: -". Vem som betalade går inte att se, då verifikationer från den tiden saknas.

Just den körningen, som skedde med flakförsedda kälkar, kommer jag själv ihåg eftersom jag var med. Gruvdriften hade då upphört, och det mesta som hört dit var bortforslat.

Vad det var för grejer som lastades på släden kommer jag inte ihåg, inte heller slutdestinationen.

Isen på Stale tjärn var fullt bärkraftig, och pappa valde att köra över myren. Stale-myren, som åt öster sträcker sig nära Ståltorpet åt Kvarndal till, användes sedan "urminnes tider" flitigt som vinterväg. Vid detta tillfälle berodde nog vägvalet på att gruvvägen var oplogad och därmed inte lika lättframkomlig som myren.

Att Karl-Erik Olsson som svarat för borttransporten av den stora tunga utrustningen har sonen Kenth bevis på i form av kvitton på in- och utbetalningar som sparats.

Gruvhålet blev snart fyllt med vatten, men i övrigt var det mycket runt om som var sig tämligen likt de närmsta åren därefter. En del byggnader och diverse träkonstruktioner lämnades kvar, och de höga bankarna med skrotad sprängsten lyste glatt, fria från mossor och annan växtlighet.

Några ynglingar i bygden tog över en bod. Den stod öppen så vem som helst kunde gå in där och beskåda konsten (delvis föreställande lättklädda brudar) som någon av dem målat på väggarna. Boden kunde de använda som klubblo-

kal, oberoende av årstid. En spis (eller kamin) fanns kvar i användbart skick. Ungdomarna fick inte vara för lättjefulla för att ta sig dit.

Vi dröjer oss kvar närmsta tiden efter att första gruvbrytningen av-

slutats. Rälsskenorna, på vilken de två trallorna transporterade kvarts och fältspat ner till utlastningsfickorna hade tagits bort. Men det syntes tydligt var de legat. Det hade varit ordnat så finurligt att när ena trallan var på väg ner med lass drog den automatiskt upp den som tömts. En kraftig vajer som gick runt en trissa nära gruvhålet förband dem. För att kunna mötas på halva vägen var det just där ett dubbelspår som den tomma trallan växlad in på.

Det berättades om ett missöde som hände. Vajern gick av, så en tralla for i full fart över fickorna och hamnade i Tjärn. Där ligger den fortfarande kvar på djupet.

Numera är den delen av tjärnen bevuxen med mossor och diverse myrväxter, ja även buskar, som framgår av bilderna nedan. Jag upplever det som att Stale tjärn krymper fortare och fortare.

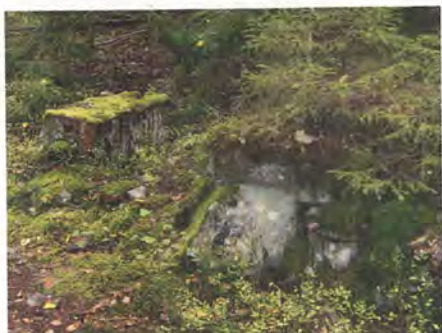
Omgång två

Stale tjärn, september 2020. Foto: Bengt Blomberg

Andra, och med största säkerhet sista brytningen, startade 1964 och pågick troligen längst till 1968. Att någon kom på idén att tömma gruvhålet på den stora mängden vatten för att se om det fanns mera kvarts att bryta är ett mysterium.

Vilka som var verksamma den perioden har det varit lättare att få uppgifter om jämfört med förra. Göte Thorin,

Än i dag kan man se grunden och en del av skorstenen. Foto: Bengt Blomberg

och även hans far Verner, svarade för lastbilstransporten av kvarts från bland annat Stale gruva. Göte nämner även Kopparhult i Sörbygden och Modalen i Valbo Ryr.

Det mesta godset gick till Henån där det maldes i en speciell kvarn. En del kördes till Munkedals station, där det lossades på godsvagn. Lastbilen fick ta sju ton, och tre lass fyllde en järnvägsvagn enligt Göte. (Ibland hände det att det blev något ton överlast). Det gick några dagar mellan varje lass från gruvan.

Det verkar som att det var totalt tre som jobbade i själva gruvan: Ivan Andersson, Gustav Ahlström och Knut Svensson. Gustav Ahlström från Blåbärshult i Sörbygden, var Göte Thorins svärfar. Knut Svensson bodde på Utäng, också i Sörbygden.

Ivan Andersson var från Lilla Tåkan i Valbo Ryr och bosatte sig på Stale. Hans dotter Catarina har berättat en del om hans gruvarbete.

Vid ett tillfälle föll Ivan så olyckligt i gruvan att han skadade ryggen och inte kunde fortsätta där, han hade senare anställning i pappersbruket.

Liksom sina arbetskamrater hade han jobbat i flera andra gruvor.

Ivan Andersson och Göte Thorin uppställda där lastningen av kvarts skedde. Foto: Nils Johansson, året är 1965.

Enligt Göte Thorin var det Gottfrid Boursette som basade för de gruvor han hade körningar för. Men även gruvfogde Bergström var inblandad på något sätt enligt Göte. En möjlig förklaring enligt honom är att Bergström hade tillgång till maskiner som han kunde bistå med, såsom att montera upp den tunga stålbehållaren.

Se bild på första sidan, Här syns tydligt att det endast var kvarts som skickades vidare. Ett fack, mot två som syns på bilden med Karl-Erik Olsson i början av denna artikel. Detta foto är taget från vändplanen av Björn Jacobson 1964.

Även Ivans dotter Catarina tycker sig minnas att Bergström hade nämnts i samband med Stale gruva då hennes far arbetade där.

Så till frågan vilket företag som drev Stale gruva denna period. Boursettes dotter Margit Nerman berättar att pappan (född 1900) var pigg och fullt arbetsför vid den tiden och längre än så. Även om hon inte själv kan erinra sig faderns koppling till just denna gruva utesluter hon inte att det var så.

Enligt Björn Jakobsson drev Gottfrid Boursette gruvan i egen regi. Som egen företagare, inte som gruvfogde, var han med och styrde i gruvan. Kvartsen sålde han till uppköpare.

Genom att räkna antalet pinnar på stegarna kan man få en ungefärlig uppfattning om djupet. Foto: Nils Johansson 1964

Avslutningsvis vill jag uttrycka min stora beundran för alla som slet i samband med gruvdriften

Text: Bengt Blomberg

Bild av gruvan från annan vinkel visar hur kvartsen transportades från brytningen mot utlastningsplatsen. Foto: Nils Johansson 1964

Gruvbotten. Foto: Björn Jacobson 1964

Kasserat gruvods i mängd på ömse sidor om trallbanan. Foto: Björn Jacobson

Födelsedagsfirande

- Året var 1974.

Dagen var inne för min födelsedag.

Plötsligt kom jag på en idé. Mamma och Pappa tyckte, att det var ett förtjusande förslag.

- Till saken hör, att vi hade en tradition att två gånger om året göra en utflykt för att glädja en viss medmänniska i sin ensamhet.

Mamma fixade fin kaffekorg med vackra kaffekoppar, välstruken duk, smakligt kaffebröd och givetvis gott kaffe.

Ivåg bar det... till Johan Lund på Lunneskog.

Det blev mycket trivsamma och goda samtal... och dessutom alltid ackompanjerade av Johans habila hanterande av durspelet.

Dessa möten uppskattades verkligen av Johan - och oss!

Vi företog dessa turer dels i den ljuva sommartiden men också vintertid bara väglaget tillät det... med tanke på papas svårigheter att ta sig uppför trappan till Johans stuga.

Men vi lyckades... till allas glädje..

- Så tillbaka till år 1974.

Det förslag, som jag presenterat för mina föräldrar, gick ut på att bjuda in Johan till oss denna den 2 juli.

- Johan hade inte telefon... så att ringa var inte att tänka på...

Det var bara till att chansa... och fara åstad...

När jag - väl framme på Lunneskog - uttalade vår önskan om att få se Johan som vår gäst, möttes jag av en glad uppsyn.

Hela Johan utstrålade förnöjsamhet.

I Johans vokabulär tror jag ordet varit fägnad...

Johan tog på sig en skjorta utanpå den redan befintliga... han ville vara riktigt fin nu... och den tjocka kavajen utanpå det hela.

Och så dragspelet förstås!

- Hemma på Lundbo välkomnades Johan hjärtligt.

Pappa hade förberett för att spela in Johans musicerande.

Och så skedde.

När det var dags att inta födelsedagskaffet, presenterade jag

vår nya vän vid det vackert dukade födelsedagsbordet.
 Jag hade ju inte med ett endaste knyst antytt för Johan,
 att jag fyllde år...
 Det föll sig i alla fall så, att jag råkade fråga, hur gammal
 Johan var...
 80 år blev svaret.
 Oj... det var en hög ålder... det tyckte vi alla.
 Och det blev t y s t ... kring vårt bord.
 Alla var stumma av förundran över denna ansenliga ålder...
 Och sedan säger jag något, som bara flög ur min mun...
 "Och när fyller farbror Johan år?"
 Åter blev det t y s t ...
 Och så småningom - det dröjde verkligen - kom svaret...
 "De e', de e', de e' ännu sösom i da..."
 Då först ! berättade jag för Johan, att det också var min
 högtidsdag.
 Vilken glädje... i hela Johans ansikte...
 Oförglömligt!!!
 - Jag minns, att vi blev fotograferade vid schersminbusken.
 Johan 80 år och jag 27!
 Det blev ett synnerligen lyckat födelsedagsfirande - för oss
 båda!
 - När jag skjutsade hem Johan, uttryckte han sin tacksam-
 het, för att denna dag inte bara glidit förbi som alla andra
 dagar...
 För om jag inte hämtat honom, så hade så blivit fallet, sade
 han.
 - Johan var lycklig över sitt 80 - årsfirande.
 - Det blev i sanning en mycket minnesrik födelsedag!

*Text: Kerstin Hermansson, dotter till Ruth och Gustaf Her-
 mansson, Svarteborg*

*Johan och Kerstin framför
 schersminbusken*

Johan med sitt dragspel

*Johan Lund och Gustaf Her-
 mansson
 med bandspelaren på bordet*

Historien om skolor i Foss i årtal

1537	I Danmark/Norge kom detta år en lag som säger att klockaren i varje socken skulle biträda prosten med att undervisa barn i katekesen en dag i veckan.
1686	Ny svensk kyrkolag som påbjöd att prästen skulle se till att drängar och pigor kunde läsa. Nu blev klockaren riktig skolmästare.
1832	Carl Gustav Ekman efterträder prosten Lönberg som kontraktsprost och verkade sedan mellan 1831 till 1851. Han arbetade med stor energi för att skapa fungerande skolundervisning. Vid en sockenstämma 1832 lyckades han få sockenborna att besluta om en skolmästare som skulle ambulerat mellan tio rotar. En månad om året skulle undervisning pågå i varje rote.
1833	Vid sockenstämman i början av detta år behandlades skolfrågan åter. Nu kom sockenborna med många invändningar. Man vill inte upplåta lokaler eller anställa en lärare. Kyrkorådet beslutade dock att själv ordna skolfrågan utan att tillfråga församlingen. Nu tillsattes skolmästare, förre studeranden Peter Skoglund, som förut sysslat med privat undervisning i socknen. Socken indelades i fyra undervisningsdistrikt och i vart och ett pågick skolan en månad. Detta var en fattig friskola. I varje distrikt var det 40 – 50 elever Peter Skoglund verkade åren 1834 – 1836, Skolmästare Broman Lech åren 1838 – 1839 och Hans Winberg 1841-1846
1842	Kontraktsprosten Carl Gustav Ekman sammankallade församlingarna i Foss, Håby och Svarteberg till Gällstämma. Han yrkade på inrättandet av fasta skolor eftersom han ansåg att församlingarna hade råd med detta. Vid gällstämman fattades inget beslut om fasta eller ambulerande skolor, men man beslutade att dela upp pastoratet i två skoldistrikt. Foss och Håby bilade ett distrikt och Svarteberg och Tose bildade det andra distriktet.
1842	Allmänna skolstadgan kom detta året.
1843	Foss fick sin första skolstyresle. Den bestod av nio ledamöter, en från vardera av socknens nio rotar. Första sammanträdet hölls 14 juni. Prosten Ekman föreslog att det skulle byggas en skola på Prästgårdens ägor samt att två ambulerande skolor skulle inrättas. Frågan sköts upp till 1847 men pengar till en framtida skola skulle avsättas årligen.
1846 jan	Beslutades äntligen att anskaffa lämpliga skollokaler, en i varje rote i de tre skolområdena. Där skulle den ambulerande skolan hållas. Man hyrde skollokaler. I pastoratets kyrkor kallade man intresserade män att bli till lärare. Endast två anmälde sig. Det var Hans och Carl Winberg från Röstorp. De fick genomgå seminarium i Göteborg en termin med start februari 1847.

1847 23/3	Till sockenstämman inlämnades förslag om byggande av en fast skola. Allmogen ville dock inte gå med på något skolbygge och frågan sköts upp
1847 15/7	Den lagstadgade folkskolan i Foss och Håby började sitt första verksamhetsår. Skollärare Carl Winberg undervisade i första skolområdet. Hans äldre broder Hans Winberg undervisade i andra skolområdet. Till skolmästare i tredje skolområdet valdes seminaristen Johan Carlsson
1847	Klockartjänsten var ärftlig inom samma släkt. De två sista klockarna i klockarsläkten i Foss (det finns särskild utredning av Lili-Anne Sihlberg) var Knut Nilsson och Hans Knutsson. Sedan den sistnämnde avlidit 1847 kom en fullt kompetent klockare Johan Pettersson och som också övertog klockarebostället på Sälby.
1849	Sockenstämman behandlade ett förslag från skolstyrelsen, som innebar byggande av tre mindre fasta skolor, en för varje skolområde. De äldre barnen borde gå i skolan under den kallare årstriden och de yngre under den varmare årstiden. Problem med att få upplåten mark för skolorna gjorde att frågan fick skjutas upp.
1856	Detta år beslöt sockenstämman att uppföra nytt skolhus på Hede. Olaus Olsson i Björöd fick uppdraget att bygga skolan. Den togs i bruk 1 juli 1857 och dess förste lärare var Carl Winberg.
1859	Församlingarna i Foss och Håby beslutade att uppföra ett skolhus i Håby. Detta togs i bruk 1861. Dess förste lärare var August Pålsson.
1865	Kyrkskolan som låg på andra sidan landsvägen vid Foss kyrka mitt emot Sockenstugan. Huset revs omkring 2000 Nedre Lycke skola togs i bruk detta år. (numera privatbostad) Den förste läraren är Johannes Wilén.
1880	En andra skola byggdes på Nedre Lycke. Den
1884	Stene skola i "Fosskroken" tog i bruk med Anna Bohlinn som lärarinna
1885	Den första fasta småskolan inrättades detta år på "Röe Lycke" dvs. nuvarande Färgarvägen. Här undervisade J.e. Johansson. En av hans söner Oscar Hedén var omkring 1905 lärare i Stene skola. En annan broder var Gustav Hedén, kassör vid Munkedals AB.
1886	Saltskällan skola togs i bruk med lärarinnan Josefin Boström
1901	Foss sockenstuga byggs och den inrymda småskola. Huset revs 1982 och ersattes av nuvarande Foss församlingshem. Detta år byggdes även Torreby skola på gården Vässby. den var privat. Munkedals AB som var i behov av välutbildad arbetskraft lät detta år uppföra den s.k. Fabriksskolan med Föreläsningssalen. den låg nära Munkedals Herrgård och var idrift till nuvarande Brukskolan togs i bruk 1958
1930	Den siste klockaren som brukade klockarebostället ¼ mtl Sälby var C- F- Nygren (där Karl Hedin AB m.fl. nu ligger).
	<i>Om du vill fördjupa dig i historien om Munkedals skolor rekommenderas att gå in på vår hemsida och läsa boken "Folkskoleväsendets utveckling i Foss socken" av Erland Forshult 1942, varifrån fakta i denna artikel har hämtats. Samanställt av : Sverker Balksten</i>

Minnen från Hede skola på 50-talet

Hede skola existerade i drygt 100 år, från 1857 till 1958.

Därefter behövdes den inte för den stora fina Bruksskolan invigdes i januari 1959. I mitten av femtitalet, 1954-56, gick jag i första och andra klass på Hede, hela tiden i samma klassrum eftersom det bara fanns ett. Jag hette då Margareta Hedlund (gift Lindström) och bodde på Hedevägen 17, i backen mellan Hede håla och själva Hede. Skolkamraterna kom från nedre Stale, Hede, Kleva, Krokklev, Kvistum och Åtorp.

En dag i augusti 1954 gick mamma Svea och jag, tillsammans med min bästa kompis Kate Andersson och hennes mamma Elvy, mot Hede skola. Kate och jag skulle börja i första klass. Vi fnittrade och skrattade som vanligt men det kändes ändå lite pirrigt i magen. Väl framme mötte vi våra blivande skolkamrater och deras mammor. På den tiden var det ju nästan inte tänkbart att pappan skulle gå med. Fröken, Lilly Erhardsson, stod leende på trappan och tog emot. Vi barn fick sätta oss i bänkarna och mammorna satt eller stod utmed väggarna.

Skolsalen var ganska ljus för det fanns fönster både på väggen bakom oss och utmed hela vänsterväggen. Längst fram, framför svarta tavlan, fanns en orgel och en kateder med trappsteg upp. Vid högerväggen stod en svart kamin och en vedlår. Framför den fanns dörren ut till den lilla korridoren med väggfasta bänkar och klädkrokar. I korridorens ena hörn fanns märkligt nog en sandlåda med bilar och andra leksaker dit mindre lydiga elever kunde visas ut. Ovanför fönstren i salen hängde tavlor av olika slag. Snett ovanför min bänk fanns en bild på en väldigt ful gubbe som jag tyckte blängde elakt på mig och jag kände att det där med att gå i skolan var nog inget för mig. Senare skulle det visa sig att det var, den visserligen inte så vackre men förmodligen snälle, sagoförfattaren H C Andersen som blängde och att gå i skolan var verkligen något för mig. Jag blev kvar och trivdes mycket bra i skolans värld fram till mitt 66:e år. Lärare blev mitt yrke.

I Hede skola fanns det som sagt bara ett klassrum men med två årskurser tillsammans, s k B-skola. Vi var 11 ettor och 8 tvåor läsåret 54-55. Lilly Erhardsson var, det har jag förstätt senare, en mycket modern och skicklig pedagog. Hon anpassade lektionerna så att vi inte märkte att vi egentligen var två årskurser utan gav ettorna lite lättare och tvåorna lite svårare uppgifter. Då och då fick en tvåa förklara för oss ettor om någon hade svårt att hänga med. Självt är jag extremt vänsterhänt och ytterligare någon eller några var det, en var Rutger Andersson, tror jag. Fröken tvingade oss aldrig att skriva med högerhanden, vilket nog de flesta lärare gjorde på den tiden. Jag lärde mig snabbt att skriva och själv tyckte jag att jag skrev riktigt snyggt. En dag skulle vi dock byta ut blyertspennan mot en bläckpenna som skulle doppas i ett bläckhorn, som var nedsänkt i en urgröpfung längst fram till höger på bänken. För mig var detta en fullständig katastrof! Jag suddade ut allt jag skrev med vänsterhanden och jag bara grät. Fröken sa att jag kunde gå ut i korridoren och gråta färdigt och att det nog skulle ordna sig. Plötsligt öppnades ytterdörren och en man kom in. Han frågade varför jag var så ledsen och jag berättade. Det visade sig att mannen var skolinspektör och jag fick ett intyg på att få lov att skriva med kulspetspenna om mina föräldrar bekostade en sådan. De andra "drabbade" måste väl ha fått ett likadant intyg, fast det minns jag inte. Samma dag gick mamma till Petterssons pappershandel för att köpa en kulspetspenna men sådana moderniteter fanns inte i att köpa i Munkedal 1955. Inköpet skedde på Hallmans bokhandel i Uddevalla och pennan var väldigt dyr. Jag vårdade den ömt i flera år och så småningom blev det ju vanligt att använda kulspetspenna även om man var högerhänt och det där med intyg hade spelat ut sin roll.

I vår klass gick frökens släkting Pelle, som också bodde hos henne och åkte med henne i den lilla Fiaten till skolan varje dag. Man skulle kunna tro att han särbehandlades men så var inte fallet. När fröken någon gång sade till Pelle på skarpen grät han så det bildades en stor pöl av tårar på bänken. Kate och jag var väldigt fascinerade av denna tårpöl som vi inte kunde åstadkomma hur vi än försökte. Om jag

minns rätt var Pelle den ende som fick besöka sandlådan i korridoren då och då.

En dag, jag tror att vi var andraklassare då, skulle vi få en ny elev i klassen. Han hette Ingvar Hansson och kom från Hattefjäll. Familjen hade byggt ett nytt hus på Hede men dit ville nog inte Ingvar flytta. Både Ingvar och hans mamma Maja storgrät första dagen och Maja fick inte gå hem för Ingvar utan måste stanna kvar tills skoldagen var slut. Fröken tröstade och nästa dag vågade Ingvar, efter lite övertalning av mamma, ta sällskap med oss till skolan där han nog kom att trivas väldigt bra. Alla tyckte om den glade och trevlige Ingvar, så Sola blev ett mycket passande namn på honom.

Radhusen och de flesta villorna uppe på Hede var ännu inte byggda när vi stretade backen upp från Hede håla till den lilla röda skolan. Vi, det var Kate och Elisabeth (Ia) Andersson, Eva Johansson, Kennet Vingård och jag. Oftast tog vi flickor den lilla stigen från Hålan till Västanvindsvägen på Hede. Stigen tror jag knappast finns kvar idag. Uppe på Hede träffade vi Ann-Greth Einarsson, Gudrun Johansson och Ingvar Sola Hansson. Vi pratade, skrattade, plockade blommor, matade korna och prövade om vi vågade ta på det elektriska kostängslet. Hade vi stövlar vågade alla men utan stövlar vågade bara Ia.

På väg till skolan mötte vi då och då skolans städerska Tulla (Sohlberg) Olsson, som vi hade stor respekt för. Blöta höst- och vårdagar brukade hon ropa till oss att inte söla ner utan torka fötterna noga innan vi gick in. Kalla vintermorgnar meddelade hon att hon hade tänt i kaminen så att det var gott och varmt i salen när vi kom fram, vilket vi tyckte var väldigt skönt. Runt kaminen hängdes blöta vantar på tork. När det var riktigt mycket snö hände det att Gudrun Johanssons (och Bertil "fräsarns") pappa Yngve trampade upp en väg åt oss över Hede, för nordanvinden packade snön i höga drivor där.

En dag varje höst och vår skulle vi till det fina badhuset vid fabriken för att bli renskrubbade och få bada i en riktig bassäng. De som inte lärt sig simma höll till i lilla bassängen och de som kunde i den stora. Jag måste väl minnas fel men jag tror att fröken bara körde två vändor med sin Fiat för att få oss alla dit och tillbaks till skolan. I så fall måste det ha

varit 9-10 ungar plus fröken i varje vända. Jag har försökt att kontrollera uppgiften med en klasskamrat, Birgitta Lundin, och hon kom ihåg att vi satt/stod väldigt trångt i bilen men inte hur många vi var i varje vända.

I första klass var vi på skolresa till Munkedals hamn med "Lilla tåget". Vi badade långt in i viken eftersom alla inte kunde simma och åt medhavd matsäck i gräset. En lärare och 19 elever på badutflykt, det hade inte varit tillåtet idag och var det kanske inte då heller. På hemvägen brann det i slänten vid Sohlbergs och brandkåren var där så tåget fick stanna. Jättespännande, tyckte vi. Väl hemma, fast senare än beräknat p g a branden, hade vi mycket att berätta.

Runt skolhuset fanns en grusplan och vid ena sidan en ganska vanskött gräsmatta med ett äppleträd som gav hyfsad skörd. Vi fick äta av äpplena men inte kasta dem på varandra. En gång fick vi steka äpplen vid kaminen, minns jag. På gården växte en stor kastanj, som förresten fortfarande finns kvar, och på hösten plockade vi massor av kastanjer och tog med hem. Fröken var oftast med oss ute på rasterna så någon egen rast hade hon nog inte förrän näst sista ungen hade lämnat skolan för dagen. Pelle var ju kvar och åkte med henne hem till huset precis ovanför AV Olssons på Kvistrum.

Varje lunchrast bredde vi ut en handduk på bänken, åt upp våra smörgåsar och drack kakao eller mjölk till. Jag vet inte hur många termosflaskor vi slog sönder på vägen till skolan under vintern när det var halt. Då blev böcker och allt indränkt i klabbig kakao och väskan var svår att få ren. Fröken åt sin lunch i katedern och delade med sig till Pelle. Ibland hade hon med flera apelsiner och de som ville, d v s alla, fick en klyfta.

Helst ville fröken att vi skulle sköta våra behov på skolans utedass under rasterna men ett par av pojkarna hade kikat in bakifrån vid något tillfälle så de flesta av oss flickor bad att få gå på toaletten under lektionstid. Toalettpappret var blankt och hårt och fungerade inte så bra, tyckte vi.

Ovanpå skolan fanns lärarbostaden som stått tom sedan den tidigare lärarinnan Frida Mård och hennes syster Anna hade byggt ett eget hus på tomten norr om skolan. Vi hade stor respekt för dessa kvinnor och uppmanades av fröken

Lilly att alltid hälsa artigt på dem, vilket jag tror att vi gjorde. Ibland besökte de oss på lektionerna och då ville fröken att vi skulle uppföra oss extra fint. Någon gång fick vi gå med fröken upp till den tomma lägenheten och det var väldigt spännande.

Alldeles söder om skolan bodde gubben Landin. Om han gick förbi på vägen precis utanför skolan när vi hade rast var det nästan alltid någon som skrek LANDIN. Då stannade han, svor lite åt oss, skrek en massa fula ord som vi inte förstod och hötte med käppen. Om vi inte ropade började han ändå skälla och vifta med käppen. Innanför skolgrinden kände vi oss säkra men de flesta av oss ungar som kom norrifrån, Marita Zander, Harriet Gustavsson, Ann-Greth Einarsson, Birgitta Lundin, Ann-Christine Axelsson, Ingvar (Sola) Hansson, Marianne Nimb, Lena Blomberg, Kate Andersson,

Kates lillasyster Elisabeth (Ia) m fl, var väldigt rädda för att möta honom på den smala skolvägen.

Så vitt jag kan minnas var det, med få undantag och utvisning till sandlådan, ordning och reda både i klassrummet och på rasterna. Jag tror inte det var någon som ens kom på tanken att vara uppkäftig mot fröken och jag har på känn att alla uppskattade henne mycket.

På hemvägen från examen i andra klass i juni 1956 kändes det väldigt vemodigt och Kate och jag vände oss om flera gånger. Vi var allt lite avundsjuka på Kates lillasyster Ia som skulle få gå kvar ett läsår till i den idylliska lilla skolan på Hede. Efter sommarlovet skulle vår gamla klass delas och ena halvan placeras i Centralskolan på Foss och den andra halvan, där jag gick, i Föreläsningssalen. Där fanns det hela tre klassrum och gymnastiksal. Vi skulle slås ihop med en annan klass från Lycke skola och börja i trean. Det kändes skrämmande men det är en annan historia.

Skolkortet från läsåret 1954-55

(1)=årskurs 1, (2)= årskurs 2

Stående från vänster med dåvarande namn: Axel Blomberg(1), Ulf Sörensson(2), Eva Eriksson(2), Harriet Gustavsson(2), Monica Dahl(2), Rutger Andersson(1) och Pelle Erhardsson(1)
Sittande från vänster: Kenneth Vingård(1), Kate Andersson(1), Margareta Hedlund(1), Birgitta Lundin(1), Eva Johansson(1), Marianne Elving(2), Ann-Christine Axelsson(1), Ann-Greth Einarsson(1), Marita Zander(2), Britt-Marie Andersson(2) och Irjam Blomqvist(1)

En elev var sjuk vid fototillfället: Kerstin Månsson(2)

Text och bild:

Margaretha Lindström

Emigranten

I skrivande stund har vi fått veta genom massmedia att en filminspelning är på gång i Munkedalstrakten, det är Vilhelm Mobergs stora och mycket populära epos om utvandrarna från Sverige till Amerika, som återigen kommer att filmatiseras. Förra gången det begav sig var när filmregissören Jan Troell 1971 skapade film ur Vilhelm Mobergs böcker *Utvandrarna* från 1949 och *Invandrarna* 1952, filmen hade premiär 1971. Filmen följdes upp med *Nybyggarna* med samma skådespelare och upphovsman 1972.

Från mitten av 1800 talet till tidigt 1920-tal emigrerade från Sverige inte mindre än 1,5 miljoner personer, efter hand återvände omkring en femtedel av emigranterna till Sverige, några av dessa människor hade det gått bra för, de hade lyckats tjäna en slant som en grundplåt till att börja om livet i Sverige. En del emigranter drabbades, som Kristina från Duvemåla, av hemlängtan. Den utlösande anledningen till Amerikamigrationen från Sverige var förmodligen nödåren 1867-69 då skördarna slog fel på grund av köld och torka, det var svält och nöd i Sverige. I min släkt har jag en morbror som utvandrade till Amerika 1926, hans namn är Carl Fors född 1906 som det äldsta barnet i systerfamiljen på 10 barn däribland min mor Otelia född 1908. Familjen var bosatt på Björöd i Munkedal och fadern arbetade som så många andra på pappersbruket i Munkedal.

Efter att Carl hade blivit konfirmerad blev han anställd som dräng på en gård i Järnunderöd strax norr om Munkedal. Att arbeta som dräng på den tiden var nog ingen dans på rosor, det var långa och slitsamma dagar och den så kallade lönen brukade vara

minst sagt snålt tilltagen. Dessa förhållanden bidrog säkert till att Carl bestämde sig redan vid 17 års ålder att emigrera till det stora landet i väster.

Carls far, Julius Fors var inte så glad när Carl berättade om sina Amerikaplaner, han bönade och bad sin son att stanna kvar men Carl hade bestämt sig. Slutligen förstod hela familjen att det inte gick att stoppa honom och 1923 begav han sig, under gråt och sorg från familjen, iväg på sin längsta resa någonsin. Min mor har berättat att dramatiska scener utspelades på gården utanför deras hem när dagen kom då alla i familjen skulle ta farväl av den bara 17 år gamla sonen och

brodern Carl. Fadern Julius, som för övrigt var religiös och gudstroende, föll på knä och bad till Gud att allt skulle gå bra för sonen långt där borta i främmande land.

Med sina första steg som emigrant tog sig Carl ner till pappersbruket i Munkedal för att åka med brukståget till Munkedals hamn där han klev ombord på ångaren Munkedal för vidare färd mot Göteborg. Från Göteborg gick resan vidare med båt till Hull i England och sedan tåg tvärs över den Engelska kontinenten till staden Liverpool på den västra sidan av England, där Carl klev ombord på en av de stora atlantångarna för vidare färd mot New York och det förlovade landet Amerika. Men när Carl väl var framme och fick fast mark under sina fötter på Ellis Island började problemen för den unge emigranten, den obligatoriska läkarundersökningen godkände inte Carl, han fick helt enkelt inte komma in i U.S.A. Anledningen till detta är lite oklar, Carl hade en del utslag på händerna och så kallade kartnaglar, detta

räckte tydligen för att hindra honom för att gå iland. Det hade vid den här tiden blivit sämre tider i U.S.A. och myndigheterna hade förmodligen skärpt reglerna för invandrare.

*Emigrante Carl Fors på väg till Amerika.
Teckning av Åke L*

Men Carl gav inte upp så lätt, han klev ombord på samma båt som han kom med, för han visste att båtens nästa destination var Halifax i Canada, och han bestämde sig för att göra ett nytt försök där.

Att komma in i Canada var inga som helst problem för Carl, men eftersom det var svårt att hitta jobb och bostad, bland annat beroende på bristande språkkunskaper, var det säkert en jobbig tid som väntade. Före avresan från Sverige hade Carl brevledes kontakt med en vän från Munkedal som hade etablerat sig i Chicago. Han hade startat ett eget byggföretag och Carl hade blivit lovad anställning där. Men nu stod han på fel plats uppe i Canada utan arbete och husrum. Trots motgångarna lyckades han få en anställning som skogsarbetare i Canadas djupa vildmarker. Det var kanske inte ett drömjobb för en 17 årig yngling men han tjänade tydligen ihop en del slantar till mat och husrum en tid, så han kunde spara ihop respengar till en Chicagoresa, det var ju det som faktiskt var målet i första hand. Efter en tung och slitsam vinter med meterdjup snö så var det dags att återigen påbörja en resa mot det slutliga målet. Carl hade under sin tid i Canada fått kontakt brevledes med sin tilltänkta arbetsgivare i Chicago och kunde visa upp intyg på att han hade en anställning som väntade där, och tack vare detta var det inga problem att komma över gränsen till U.S.A. norr ifrån. Efter en tid av tillfälliga boenden slog sig Carl ned i Wheaton, en förort till Chicago. Där träffade han Värmlandsflickan Hilma på en sommarpicknick i en park i utkanten av Wheaton. Där brukade Svenskar och andra skandinaver träffas under veckosluten. Efter en tid gifte de sig och bildade familj. Efter något år blev Carl lycklig far till en pojke som fick namnet Nels, och i samband med att familjen växte började Carl att bygga på en egen villa som de flyttade in i när barn nummer två kom. Det blev en pojke som döptes till Ingvaar och under några år senare föddes flickorna Carol och Nancy. Mina kusiner har berättat att Morbror Carl var en bra fader, som uppfostrade sina barn till att bli goda medborgare i det

Carl med sonen Nels

amerikanska samhället. Bland annat fick barnen inte lära sig svenska, på grund av att Carl hade haft det svårt utan några förkunskaper i engelska de första åren som emigrant. Morbror Carl bodde i samma hus resten av sitt liv och han dog på jobbet 67 år gammal av hjärtinfarkt. I början av 80 talet gästade Ingvaar med fru Dolores och dotter oss i samband med en släkträff, där så gott som alla i familjen Fors slöt upp, och allt sedan dess har Ingvaar och undertecknad hållit kontakten per telefon och brevledes. I mitten av 80 talet fick jag en inbjudan att hälsa på hos familjen i Amerika och ett sådant erbjudande kan man inte tacka nej till. Det har blivit sammanlagt två intressanta och givande Amerikabesök för min del under årens lopp.

Text: Åke Lindström.

Sigfrid Olofsson - renässansmänniska och allkonstnär

Från 1950-talet och flera årtionde framåt var Sigge Olofsson ett namn som många kände till. I en minimal liten verksamhet som låg som del i ett uthus tillhörande Önnestads skola, nuvarande Munkedals Hemygdsmuseum, höll Sigge till. Skolbarnen försökte få en skymt av vad som hände inne i den lilla lokalen. Där kunde bl.a. ses bygget av en fräck liten sportbil. Många hörde talas om hur Sigge arbetade för vapentillverkare med ett unikt gevär. Sigfrid Olofsson bör verkligen lyftas fram som en ortens stora uppfinnargeni.

Det finns ingen början och inget slut. Detta var Sigfrids föreställning om universum och tiden. Hans tankar var alltid sysselsatta med något projekt eller uppfinning, vare sig det var med något enkelt hjälpmedel för hem och trädgård, eller andra mera komplexa projekt.

Han var öppen för alla olika tankar och idéer, både om tillvarons stora frågor, men också i sitt arbete som innovatör/uppfinnare. Han kunde ofta ligga vaken om nätterna och fundera över lösningar till olika projekt han hade på gång. På morgonen hade han det hela klart för sig och gick ned i sin källarverkstad och började konstruera den eller de lösningar som han menade hade kommit till honom från "där ute" (universum). Det unika med honom var att han kunde föreställa sig sina visioner i huvudet och behövde sällan några ritningar.

Uppvuxen på en gård utanför Hällevadsholm var resurserna knappa under hans barn och ungdomstid och kanske det var därför han tvingades använda sin fantasi och komma fram till okonventionella lösningar. Ville han som barn ha något, var det inte tal om att köpa utan han fick tillverka det själv, vilket säkert varit till hjälp i hans uppfinnande. Det blev ett Kajsa Varg koncept, man tager vad man haver...!

Sigfrid hade otaliga idéer om det mesta och var inte begränsad till vissa områden.

Ett litet axplock av hans produkter är bla;

Miljövänlig sprayflaska som pumpas upp genom en handtryckning istället för att drivas med freoner.

Automatisk dörrstängare

Ett stabiliserande stagsystem för sjöfart för undvikande av sjöolyckor orsakade av förskjutningar bland långtradare, lastvagnar med mera på t.ex. bilfärjor.

Quickerpumpen som tillverkades av STIGA, en tvåstegs handpump som pumpar komprimerad luft på upp- och neddraget.

Det som ändå intresserade honom mest var att konstruera och **förbättra luftvapen**, både luftgevär, luftpistoler och pumpar till dessa luftvapen. Han arbetade även som konsult för vapentillverkaren El Gamo i Barcelona och tillbringade under några år mycket tid vid fabriken där.

En engelsk vapentidning, Airgun World var på besök hos Sigfrid i hans verkstad och blev helt fascinerade över de enkla hjälpmedel och verktyg han hade till sitt förfogande. Dessa verktyg tillverkade han för det mesta själv med bl. a. piporna till luftvapnen som räfflades i en sinnrik handdriven apparat där en cykelkedja och diverse cykeldrev var det mest iögonfallande för en utomstående. Dessa pipor kunde inte särskiljas från fabriksstillverkade kvalitetspipor. Man fastslog i reportaget att "Sigfrid Olofsson har så många smarta idéer att det är svårt att förstå att en man kan vara så briljant". Han fick omgående stämpeln geni av den omtumlade reportern!

Fritidspumpen som Stiga började tillverka efter Sigfrids recept.

Sigfrid som människa framhävde aldrig sig själv eller sökte stå i fokus, trots att han i det tysta hjälpt många företag till stor framgång med sina konstruktioner. Ett exempel är palltillverkaren Aven Rabbalshede Pall som blev framgångsrikt och ökade sin tillverkning från trehundra till sextusen pallar per dag, tack vare en automatisk tryckluft-spikpistol som Sigfrid konstruerade.

Han effektiviserade tillverkningen av köksinredningar för Solbergs Snickerifabrik i Munkedal, där han i unga år

var anställd, genom att förbättra maskiner som fräste profiler. Dessa kunde nu utföra sexton moment på en gång istället för ett par stycken tidigare.

Sigfrid tyckte också om att experimentera med bilbyggande.

Efter andra världskriget då man fick tillgång till bensin igen blev den första skapelsen en 98 kubiks trehjulning med toppfart på 100 km/tim. Efter ytterligare två modeller, nu med fyra hjul, byggde han en bil han kallade SIMO. Denna hade stålörarsram, gjutna aluminiumfälgar och framhjulsdraft. Under huven satt en tvåcylindrig Jawamotor på 500 kubik som gav femton hästkrafter och en toppfart på 100 km/tim. Sigfrid fick blodad tand och byggde ännu en bil. Denna gång utgick han från en krockad Volkswagenbubbla som han försåg med en egendesignad kaross i glasfiber. Bilen var extremt låg, endast 110 cm hög. Besiktningssmannen imponerades av bygget och tyckte att Sigfrid skulle ägna sig åt bilkonstruktioner.

Men så blev det nu inte. Hans hjärna var alltid upptagen med nya och banbrytande lösningar på i stort sett allt mellan himmel och jord och han kunde inte begränsa sig till några få områden. Trots sin frånvaro av högre utbildning kunde han se potentiella lösningar på det mesta, något som kan illustreras med vad en av hans nära samarbetspartners, Gösta Wickenberg, civilingenjör från Chalmers uttryckte det: 'Sigfrid är inte "belastad" och bunden av vetenskapliga läror och teser utan ger sig i kast med sin uppgift utan förutfattade meningar, och det är det genialiska'.

Det optimala enligt Sigfrid var att alla konstruktioner skulle vara så enkla som möjligt och helst ha så få delar som möjligt. Kanske detta tankesätt också var en spegling av hans enkla uppväxt på landet där, om inte direkt nöden, men ändå knappa år var uppfinningarnas moder.

Sigfrid eller Sigge som han oftast kallades var oerhört fascinerad av universum och tillvaron i stort. Han tillbringade mycket tid med att blicka ut på himlen under stjärnklara nätter. Att det fanns liv på andra planeter, i en eller annan form, var självklart för honom.

Han hade en optimistisk syn på det mesta och kunde inte låta sig tryckas ner av motgångar och bakslag som vi alla upp-

lever ibland. Världsalltet var för honom så svindlande fascinerande att det gav honom ny energi och optimism.

Text: Ingalill & Annika, (Sigges båda döttrar)

En av Sigges bilar. Denna hade en kaross av glasfiber

Sigge Olofsson, svensk uppfinnare av världsklass med sin Stiga Quicker-pump och det nya luftgeväret Gamo MC Contest.

“Finns det några snälla barn?”

Ja, det uttrycket känner säkert många igen. Gamla som unga. För visst var det spännande, när det knackade på dörren eller fönsterrutan.

Och en figur, med vitt skägg och röd luva visade sig.

Och det bästa av allt, en säck med paket fanns med. Vilken lycka för de minsta, men jag får erkänna att, även jag, tyckte det var spännande upp i vuxen ålder. Så där finns barnasinnets kvar.

Jag har alltid trott, att Jultomten kom från Tyskland från början. Men så är inte fallet.

Ursprunget till Jultomten tros vara guden Oden, som även kallades för Julfader, en vandrare, som red över himlen. Han hade vitt skägg och slokhatt. Han gjorde besök på gårdar och i stugor, där hans korpar Hugin och Munin talat om var de snälla barnen bodde.

Det finns många olika namn på denna “figur”, beroende på vilket land som firade jul.

Father Christmas, för oss till England. Sinterklaas, var en jämförelse med Oden, och kom från Nederländerna. Båda red över himlen.

Det finns många olika historier var tomtens riktiga ursprung kommer ifrån. Vi har den vandrande guden Oden. Men redan på 300-talet, i dagens Turkiet, fanns en kristen biskop vid namn Sankt Nikolaus. Han bodde och arbetade i en stad som heter Lykien. Denne biskop var givmild och ett skyddshelgon för bl.a. barn och sjömän. Biskopen dog i december år 343.

Santa Claus, är ju det amerikanska namnet på jultomten. Och är då kommet från nederländska Sinterklaas. Som i sin tur uppkommit av Sankt Nikolaus. Så kärt barn har många namn.

Så har vi traditionen med Julbocken. Den fanns på 1800-talet och levde kvar till mitten av 1900-talet.

Detta gällde i de nordiska länderna, där traditionen bestod av ungdomar, som gick bland gårdarna och sjöng julvisor. Då kunde en person vara utklädd till Julbock. Som tack fick de ta emot dryck eller pengar. Men julbocken fick så

småningom lämna över ansvaret till tomten, som då skulle dela ut julklappar. I stället fick bocken det ansvarsfulla arbetet att dra tomtens släde.

Jultomten har olika namn i olika länder. I Danmark heter han Julemanden, och bor på Grönland. Men på 1890-talet, var han hemmahörande på Nordpolen. På finlandssvenska är det Julgubben, som gäller. Han kommer från den finska ödemarken och sägs köra till många länder med sin släde, dragen av sina renar. En av renarna, den med den röda mulen, heter Petteri på finska.

Det finns många länder som vill ta åt sig äran för tomtens boende. Bl a Finland, som påstår att tomten bor vid ett berg, Korvatunturi, i finländska Lappland. Nordpolen och Grönland är också platser som nämns. Så har vi USA, där det kommer miljontals brev varje år till Jultomten. Alla adresserade till Santa Claus, Indiana, USA.

Så vem vet, kanske det är där Jultomten håller till. Eller, så är det så enkelt att han finns i våra hjärtan, vi som tror på Jultomten, oavsett ålder.

Hur såg då 1800-talets tomte ut?

Tomten Santa Claus, var en tjock rödklädd äldre man.

Sankt Nikolaus, är en gladlynt och överviktig man, med vitt skägg och en röd näsa och kommer flygande med sina åtta renar. Och varje ren hade sitt eget namn. Han tar sig in i husen genom en tur i skorstenen, för att sedan landa i den öppna spisen. (Denna händelse finns med i många amerikanska familje- och julfilmer.)

I slutet av 1800-talet, gjordes de första bilderna av tomten här i Sverige. Det kan vi tacka Jenny Nyström för.

Det var den amerikanska Santa Claus, som införde tomten till Sverige på 1800-talet. (Exakt när, har jag inte lyckats få fram.)

Men på många håll var det Julbocken, som gjorde entré. Och den svenska tomtens “Ho, ho, ho”, kommer troligen från engelskspråkiga länder.

Detta var lite om dåtidens Jultomte och traditioner. Så har vi ju nutiden också.

Min mamma Aina, har aldrig upplevt någon tomte eller julklappar som liten, eller när hon växte upp.

Det var inte lätt i början på 1900-talet, att ge sina 10 barn julklappar. Min morfar och mormor försökte göra så fint det gick. Och i bästa fall, kunde det vankas något gott, om så bara lite julgröt.

Om det var Jultomte i pappa Knuts hem vet jag inte. Min pappa fick i alla fall en papperstomte med säck på ryggen, ett år. Denna tomte lever kvar än i dag hos mig. Den plockas fram varje jul. Tyvärr så har säcken försvunnit.

I min barndom var det alltid en jultomte, som kom från dalen och knackade på fönsterrutan. En säck med julklappar fanns med. Men det konstiga var, att pappa aldrig fick träffa tomten. Fast en julklapp fick han i alla fall.

Sedan när jag själv fick familj, så hade vi en fin tomte, vilken kom troget varje julafton. Och det gjorde han i många år. Men till slut så blev han avslöjad, den gode farbror Kalle Foss.

Fast ett år kom det en annan tomte. Han var så snäll, hade många paket att dela ut. Det gick många år, innan hemligheten med den okända jultomten kom fram.

Så kom nästa generation, mina barnbarn. Och det var klart, att tomten hittade hem till oss då också. Men nu hade tomten ändrat utseende lite, han hade ofta en svart rock på sig. Men den röda luvan och det vita skägget var på plats. Denne tomte var lite yngre än den förra och bodde inte så långt borta. Och tänk, tomtemor skickade med julklappar.

Så upprepades händelsen, med den okända tomten igen! Ingen i familjen visste var han kom ifrån. Bara småflickornas pappa, som tagit en tur till tomtelandet för att få hjälp på julafton. Men oavsett vilken tomte och varifrån han kom, så var det alltid en väntan och lite högtidligt när det knackade på.

Jag skulle tro att det finns många olika traditioner i vårt avlånga land. Och varje ny generation skapar kanske egna traditioner. Med många fina minnen, som det har blivit under årens lopp.

I min familj har den trogna jultomten flyttat och gått i pension. Men jag tror säkert, att han tänker tillbaka på alla julaftnar när han tog en tur över gräsmattan till de väntande flickorna och den övriga familjen.

Julafton är ju lite magisk, för helt plötsligt ligger det paket under granen, fint inslagna i julpapper och vackra snören om. Trots att jultomten är pensionerad. Så har vi den goda julmaten, och i min familj den speciella jultårtan till kaffet.

Även om man på "gamla dar" ska försöka se framåt, så är det så värdefullt att kunna se bakåt. Att minnas den äldre generationen, som var med. Åren har gått, så nu är det jag, som får den äran att vara äldst.

God Jul!
Marita Wennerholm

Källa: Wikipedia

Vad blev det av dom där Wænerlunds?

Det var sensommar, fredagen den 21 augusti i år. Födelsedagsfirandet för barnbarnet Alice som fyllde 12 pågick för fullt utanför villan på Lidingö. Serpentinerna och tårtorna samsades med presentpaket och kaffekoppar på det stökiga bordet, det var ett herrans liv. I min väska under bordet ringde min telefon. Jag kände inte igen numret, tvekade men svarade: Annika Hökerberg...

Hej, det här är Håkan Grundberg, kommer du ihåg mig?
Om jag kommer ihåg dig - självklart! svarade jag, vi var ju grannar i Munkedal i början av 1950-talet!

Det var lika lätt att minnas Håkan som att komma ihåg vad jag hade ätit till frukost.

Vilket pärlband av minnen Håkan väckte till liv med detta samtal! Åren i Munkedal är närmast en mytisk tid, för mig och min familj. En tid för alltid inkapslad mellan åren i mitten av 1940-talet fram till 1953, det år då vi emigrerade till Portugal.

Barndomsminnen präglas ofta av ett sammelsurium av syn, hörsel, lukter och mycket starka känslor. Mina hågkomster av tiden i Munkedal är såklart diffusa men ändå så oerhört påtagliga. Jag var bara sex år, men minns så oerhört tydligt.

Vilka intryck förblev starkast?

Munkedals Bruk - den fysiska fabriken, vår allra närmast granne, ständigt närvarande i våra liv, lämnade märkbart tydliga spår, på ett mycket starkare sätt än företag gör idag. Bruket dominerade hela samhället, ja, det var själva nerven för dess existens. Det ståtliga vita brukskontoret med det välvda taket mittemot oss, med växtelefonisterna där innanför som visste allt om alla i samhället. Massatillverkningens dånande och bullrande. Lukten av timmer och ljudet av stockarna som brakade ner från hög höjd för att bli till pappersmassa. Munkedals älven, den som gjort denna

dal så produktiv, forsade vilt och ljudligt förbi för att västerut mynna ut i Gullmarsfjorden. Och åt andra hållet - upp för backen., den gamla stenbron, herrgården, kyrkan där på höjden.... Lukterna - den bekanta lukten av lut - visst lutade de vägen förbi Bruket?

När det var dags för lunchrast minns jag att det visslade i fabriksskorstenen och alla karlarna gick hem för lunch.

Mina föräldrar, pappa Lasse, mamma Marga och vi barn, bodde i ett fint trähus utmed Bruksgatan, snett mittemot Brukskontoret, ett av de många fina hus som nu är borta för att ge plats för PM8. Granne med oss bodde Håkan Grundberg och hans familj. Elisabeth, min storasyster, jämnårig med Håkan, lekte mycket med honom och med Ulf (Andersson). Lite längre bort i ett rött hus bodde Lena Strömbäck, min bästis. Också Gunilla och Nuppe Fürst fanns ofta ibland oss. Det fanns lekkamrater överallt, i varje prydligt hus bodde en familj där någon familjemedlem arbetade på bruket.

Alla barn älskar ju glass, kanske är det därför jag minns så väl promenaderna med mamma och Elisabeth ner till affären för att köpa glass, medan jag höll mamma hårt i handen?

Munkedal var en idyll. Familjerna längs vägen kände varandra, barnen lekte tillsammans och sprang mellan husen. Min mamma Marga kanske gjorde picknick till oss barn - en klick smör inlindad i en ostskiva räckte gott - och vi tågade iväg upp i "skogen", som antagligen bara var några meter bort. Om sommaren tog kanske någon annan mamma barnen med i badbussen till Torreyby. Gemenskapen var stark.

Alla mammor tvättade i Brukets tvättstuga. Där härskade Calle Foss, en stor karl med självklar pondus som höll reda på allas tvätt scheman, skötte maskinerna och höll allmän ordning. Där avhandlades också allt väsentligt, nyheter och skvaller från bygden. Ett självklart socialt sammanhang för många, före TV tog makten över människornas liv.

Vi hade det bra i Munkedal. Marga, konstnär men hemmafru vid den här tiden, var glad att pappa fått jobb så nära Göteborg och nära hennes släkt där. För kemister erbjöds ju de flesta tjänster i Norrland. Vi tre barn, Elisabeth, jag och

minstingen Maria artade sig väl och familjen trivdes med sammanhållningen kring Bruket. Vad mer fanns att önska än en fast anställning, tjänstebostad, tryggt familjeliv, aktiviteter som den lokala bridgeklubben, jakt, fiske, svamp-plockning, jul- och midsommarfirande och många vänner? Munkedal vid den här tiden erbjöd ett gott liv, det var en idyll.

Men idyllen skulle överges. Pappa Lasse var en orolig själ, otålig och med ett häftigt humör. Andra drifter än trygghet rev i honom. Uppvuxen i Norrland, och son till en pappersbruksingenjör visste han hur oändligt många mansåldrar som krävdes för ett fullvuxet svenskt träd att förvandlas till pappersmassa. Jag har många gånger undrat - var hade han förkovrat sig om eucalyptusträdet, som växer till fullvuxet träd på tio år och som återplanterar sig själv?

Hans studietid på KTH hade avbrutits av militärtjänstgöring för att försvara Sveriges gränser i norr. Hans önskan att värvas till finska vinterkriget hade snöpligt gått i stöpet. Han ville mer. Nu började tankarna om att utforska eucalyptus trädets möjligheter. Hur i all sin dar hittade han jobbet på ett engelskägt, mycket avlägset beläget pappersbruk mitt i en eucalyptus skog i norra Portugal? Jag vet inte var pappa fick dessa idéer ifrån. Men drömmen skulle nu förverkligas.

Den 31 januari 1953 stod det att läsa i Göteborgs Handels och Sjöfartstidning om den lilla familjen Waenerlund som emigrerade till Portugal under rubriken "Bohuslänsk ingenjör skall koka pappersmassa på eucalyptusträd". Vi hade lämnat idyllen bakom oss.

Vår stora släkt och många vänner vinkade av oss vid kajen i Göteborg den 31 januari. Under sjöfärden söderut med Svenska Lloyds "Campania" mötte vi den värsta stormen i mannaminne. Stormfloden över Nordsjön just denna natt mellan den 31 januari och 1 februari 1953 orsakade den svåraste katastrofen i Nordsjön under hela 1900-talet, och drabbade stora delar av kusten i Nederländerna och Belgien. I första brevet hem till oroliga släktingar berättar Lasse om bedrövelsen. Tjugo meter höga vågor, all last på däck (portvinsfat!) sköljdes överbord och flera fartyg sjönk till botten med man och allt nära inpå oss.

Efter denna stormiga sjöresa möttes vi vid kaj i hamnsta-den Leixoes av chefen på Caima Pulp Co, det företag där Lasse nu skulle bli tekniskt ansvarig. Efter tullklarering och annat administrativt blev vi transporterade till vårt nya hem. Det var ett stort, mycket stort hus längst ner i en eucalyptus dal, nära en liten by, Albergaria-a-Velha. Huset hade ett oändligt antal rum, vart och ett försett med en öppen spis som enda värmekälla. Den stora, brokiga trädgården som omgav huset doftade av mynta och buxbom och kameliorna stod i blom om vintern. Hundar och en häst ingick i hushållet, liksom levande höns och kalkoner som sprang vilt omkring i trädgården. Till vår tjänst stod en armada av tjänstefolk, en kokerska, chaufför, barnflicka, städhjälp, trädgårdsmästare. Det var ett tiotal människor som nu tog hand om oss, eldade i de öppna spisarna för att hålla värme, handlade och lagade vår mat, bakade vårt bröd. Några tjänstefolk bodde hos oss men många bodde i den lilla byn intill och kom till oss dagligen, oftast barfota, bärande sina bördor på huvudet.

Alla som på något sätt kommit i kontakt med Portugal vet att portugisiska är ett mycket svårt språk. Grammatiskt likt spanska förvisso, men uttalet! Lasse och Marga hade övat sig med en Linguaphone kurs i portugisiska, men det förslog inte långt, dräpliga missförstånd och kulturkrockor följde på varann den första tiden.

Men de klarade sig trots allt hyfsat. Och vi barn lärde oss snabbt. Men ett större problem uppstod nu – hur skulle vi barn gå i skola? På den tiden var det brukligt att barn till utlänningar gick i engelsk skola. Och portvinshandeln har historiskt givit mycket nära relationer mellan Storbritannien och Portugal. I Porto, portvinets hemstad, sju mil från vår närmast by Caima låg Oporto British School, för barn till alla de engelska portvinsfamiljerna som bodde där sedan hundratals år. Beslut fattades att Elisabeth och jag skulle börja där. Problemet var bara att vi inte kunde engelska. Elisabeth var åtta år och hade gått en termin i skolan i Munkedal. Jag var sex och kunde inte läsa. Problemet löstes genom att anställa en inneboende guvernant. Den första guvernanten, som vi kallade fru Kastanj, fick sparken direkt. Det visade sig att hon var spion åt regeringen som på den tiden leddes av diktatorn Salazar. Därefter kom Penelope (Penny) Campbell in i våra liv. Tack vare henne lärde vi oss tillräckligt med engelska för att bli antagna till engelska skolan, där vi började något år senare efter vår hemundervisning.

Våra tio år i Portugal hade börjat. Vi skulle så småningom återvända till Munkedal, men det är en annan historia!

Familjen Waennerlund 1958

Text och bild : Annika Wænerlund Hökerberg

Idrottsminnen

Munkedals BTK har ju på senare år rönt fantastiska framgångar och spelar nu i högsta serien. Då jag själv var aktiv på 60-talet tänkte jag återge lite från den tiden då vi spelade i betydligt lägre serier.

Mitt intresse började egentligen när jag som 10 åring, 1958 flyttade från Lycke till Möe och där min granne Björn Wallin hade ett pingisbord i källaren där flera pojkar, några år äldre än jag, brukade spela, bl.a Tord Baaz, Bebbe Hedlund, Lasse Börjesson, Tommy Kihlstedt m.fl.

Efter ett skolmästerskap i Föreläsningssalen, som numera är riven, och där MBTK hade sin träning förlagd till de gamla skolsalarna, började jag spela mer regelbundet. Ofta fick jag åka dit bakpå Tord Baaz moped. Tord, var alltid snäll och hjälpsam mot oss yngre killar. Ungefär samtidigt började mina jämnåriga vänner Ingvar "Sola" Hansson och Carl-Erik Ahlquist att spela. Vi följdes åt i pojk och juniorlag och så småningom även i A-laget.

Distriktsmästerskapen arrangerades ibland av MBTK och spelades då i Föreläsningssalen. Som kuriosas kommer jag ihåg att i det första DM, som jag deltog i, vann Örjan Persson juniormästerskapet. Örjan Persson blev senare landslagsman i fotboll med många landskamper samt proffs i Dundee United.

På den tiden spelade de flesta med trärackett utan skumgummi. I början av 60-talet började man spela med "backsideracket" skumgummi med nabbarna inåt, vilket innebar ett helt annat spel med mycket skruv och forehand loop. Jag minns ett DM i Munkedal 1962 när en spelare, Lars-Åke Hellström från Mellerud sopade hem alla klasserna han ställde upp i, pojk, junior och seniortiteln. Han var först i distriktet med att behärska forehandloopen som nästan ingen kunde returnera. Ett annat minne som dyker upp var när vi en vinter spelade skärgårdsmästerskapet i Smögen, det var innan Smögenbron fanns och vi fick gå över isen då färjan tillfälligt var ur bruk.

Calle, Sola och jag följdes åt i pojk- och juniorlag, pingis på vintern och fotboll på sommaren. 1969 flyttade jag till Göteborg men Calle och Sola fortsatte med att träna

Claes Furst i förgrunden med Tord Baaz bakom sig

ungdomar, (Calle är fortfarande aktiv tränare) och matchade bl.a fram de exceptionella talangerna Valle Svahn och Freddy Helgesson och därmed började också klättringen uppåt i serierna.

Text och bild: Claes Furst

Orm på Burk

Jag har tidigare i Hembygdsföreningens tidning skrivit om en "konfirmationssommar" 1963. Om hur jag och min vän Tomas Johansson dagligen vandrade/cyklade mellan hemmet och Väntorp under tiden vi "gick och läste".

Jag berörde kort i den berättelsen infångandet av en huggorm. Nu står burken med huggormen 57 år senare i en hylla i mitt arbetsrum och jag har bestämt mig för att nu är det dags att förpassa burken med dess innehåll till en annan plats. Kommunens deponi kanske?

Men vi tar det från början. Under en av de många turer vi gjorde till Väntorp för att fiska eller bara umgås passerade vi en beteshage någon kilometer väster om Kamstorp. Där gick under några somrar en arbetshäst och betade. Jag tror det var en ardenner men är inte alldeles säker. I vilket fall som helst så tror jag hästen uppskattade våra besök när vi passerade genom hagen. Den brukade göra några ruscher när den hörde eller fick syn på oss vilket jag tolkade som glädjeyttringar. Samtidigt hade jag en väldig respekt och kanske också viss rädsla när detta muskelberg rörde på sig och jag hörde och kände det dunkande ljudet från hovarnas

möte med ängsmarken. Jag fick aldrig klart för mig var hästen hörde hemma men det självklara namnet på hagen blev Hästhagen för oss.

Det var under en av dessa vandringar vi sökte oss mot den bergvägg som reser sig i Hästhagens östra del för att närmare undersöka det som vi uppfattade som tänkbara ingångar till en rävlya eller grävlinggryt vid bergväggens fot. Det var naturligtvis så att vi aldrig gick raka vägen mellan hemmet och Vänortorp. Det blev ofta avstickare i olika väderstreck för att undersöka diverse fenomen eller utmaningar. Det bara fanns där. Ropade på att bli utmanade eller undersökta. En bergvägg. Ett träd. En bäck.

Nu är jag inte alldeles säker på att det var ingångar till en rävlya eller grävlinggryt vi såg där vid bergets fot. Inte heller kom det ut någon Mickel eller Herr Grävling och presenterade sig. Så efter en stunds undersökande med några pinnar beslöt vi att fortsätta vår vandring. Det var som sagt var sommar och vi var lättklädda. Kortbyxor och gymmaskor. Inte dagens moderna joggingskor utan den blå modellen med snörning och en ytterst tunn gummisula.

Det är då jag uppfattar ett väsende ljud och min blick fastnar på Tomas fot som han lyckats placera omedelbart bakom en huggorms huvud. Jag ropar till "Tomas, du trampar på en orm". Och sekunden senare är Tomas på betryggande avstånd. Inga ormbett. Vi blir självklart ytterst nyfikna och söker oss tillbaka till platsen där ormen sågs senast. Vi ser då ormen, en huggormshona. Eller äsping. Tillsammans med ett antal "ormungar". Ormen verkar oskadd och slingrar iväg i gräset. Där kunde historien slutat. Inga ormbett och vi hade för första gången sett "ormungar".

Men nyfikenheten var väckt. Några dagar senare är vi tillbaka på samma plats för att se om vi kan hitta ormen. Inga "ormungar" men däremot ormen. Död.

Det fanns inga synliga skador på ormen och jag har svårt att tro att det faktum att Tomas trampat på ormen skall ha kunnat tillfoga den så svåra skador att det orsakat dödsfallet. Men däremot hade jag någonstans i litteraturen fångat upp ett påstående om att ormhonan klättrar upp i buskar eller ett träd när det är dags att föda för att skydda sig mot sin egen avkomma eftersom dessa har den föga sympatiska va-

nan att döda sin egen mor. Om detta är en skröna eller äger någon sanningshalt skall jag låta vara osagt. Ormen lägger ägg men äggen kläcks inne i kroppen. Men där låg ormen. Helt oskadd till det yttre.

Så jag beslöt mig för att avbryta vandringen mot Vänortorp och med ormen hängande över en pinne påbörjade jag vandringen mot hemmet. Från lektionerna i biologi/kemi hade jag lärt mig att man kunde bevara och förvara tex en orm i någon sorts vätska. Nu gällde det att ta reda på vilken vätska. När jag kom fram till min cykel uppstod ett nytt problem. Det visade sig svårt att cykla med ormen hängande över styret. Så när jag kom fram till första bebodda huset vid Kamstorp knackade jag på och frågade om jag kunde få en påse. Den vänliga damen som öppnade svarade att det var inga problem men var lite nyfiken på vad jag skulle ha påsen till. Jag pekade på min cykel som stod bakom mig och på ormen som hängde över styret. Hon ropade till och undrade om jag försäkrat mig om att den verkligen var död.

Jag fick min påse och kunde snabbt ta mig hem. Nu med ormen behändigt liggande i en påse som hängde över styret.

Väl hemma kunde jag stolt visa upp dagens fångst. Och ingen uppmanade mig att slänga den. Tvärtom. Med benägen hjälp av min syster Ingegerd, en mer studerad och bättre utbildad äldre syster, införskaffade vi en liter formalin på Apoteket i Munkedal. Om jag minns rätt så var det min syster som stod för inköp och betalning. En lämplig glasburk med lock och konserveringsring införskaffades. Ormen i burken. Sedan formalin. På med locket.

Och där står den fortfarande. Idag 57 år senare. Under årens lopp har den roat, fascinerat och skrämt mina barn och mina barns vänner och kamrater. Visats upp vid lämpliga tillfällen. Gömts undan när vi väntade besök som kanske inte uppskattade vår kräldjurssamling.

Än idag hör jag vänners barn, nu vuxna, som berättar för mig om hur de fascinerades av ormen i burken och berättelsen om hur den hamnade där.

Men nu är det dags. Har jag nu dragit hem ormen, låt vara för längesedan, så får jag väl se till att den slutförvaras på ett miljöriktigt och säkert sätt. Så nu tar jag bilen till

kommunens deponi och lämnar in den vid mottagningen för miljöfarligt avfall.

Fotnot:

1: Ordet äsping används lite olika. I vissa delar av landet är äsping ett annat ord för huggormshona. I andra delar av landet betyder det huggormsungar eller små huggormar.

2: Formalin, en 36 %-ig lösning av formaldehyd, CH_2O . Giftig med en stickande lukt.

3: Det korrekta namnet på bäcken vid Väntorp är förmodligen Sälebybäcken. Eller en gren av Sälebybäcken.

Text och bild: Bengt-Olof Foss

Tomtedraget på Surnås och hur viktigt det är att hålla sig god vän med tomten.

Det här är en sann historia – i stort sett. I dag är ju mystik en bristvara i alla fall om man jämför med tiden kring förrförra sekelskiftet, då det fanns tomtar och troll bakom varje stubbe.

Tror Du på tomten?

Tomten är en mycket äldre figur än den snälle gamle mannen med vitt skägg, som ger oss presenter varje julafton. När julfirandet kom till Skandinavien på 1800-talet var tomtarna redan här, och hade varit här i århundraden som en del av den skandinaviska folktron. Gårdstomten var en sorts skyddsväsen på landsbygden, en liten vaktmästare, som inte sällan var på dåligt humör och ibland rent elak mot människorna, men också mycket hjälpsam mot den som respekterade honom. För dessa vakade han över huset och djuren, slet med gårdens skörd.

Inte på själva marken utan inne i lador och förråd där han förökade den bärgade grödan och gjorde den dryg. Han såg till att gården hade lycka med sig och så länge gården hade sin

tomte var djuren friska, mjölken tog inte slut och allt fungerade. Enkelt uttryckt han hjälpte till och drog in rikedom, så länge som gårdsfolket tog hand om djuren, sig själva, var honom till lags, i annat fall försvann han och tog lyckan med sig. Därmed hade gården inget Tomtedrag.

Historien som jag skall berätta om ägde rum för drygt hundra år sedan på en liten gård Surnås i Munkedal.

Han som berättade den för mig är en i alla avseenden normal och redig person, som aldrig ljög. Därför måste den vara helt sann.

Det var vinter över Möe, en sen och iskall kväll före luciadagen år 1917. Snön låg vit och böljande över markerna. Ljusen i gårdarna var släckta. På väg hem från kvällsskiftet, gick arbetsskamraterna och grannarna Andreas på Surnås och Fritz på Korpås. Båda arbetade på det gamla pappersbruket och hade samma arbetspass. De följdes åt varje dag, år ut och år in, till och från arbetet. Båda hade också var sitt lilla torpställe på Surnås och Korpås, vilka område låg mellan Möe och Klevaskogen. Medan Andreas och Fritz arbetade på bruket skötte deras fruar om hemmen, barnen samt kon, grisen och hönsen.

Fritz var allmänt känd för att vara en luring och ofta ville skoja med andra.

Andreas var mest känd för sitt mycket speciella handikapp. Han hade nämligen sex tår på höger fot och han hade

blivit spådd av en sibylla på Sannemarknaden "att under sitt liv bli oerhört rik".

Dessa båda strävade, under tystnad fram i snön, hem mot sina respektive torpställen. Fritz frågade varför Andreas var så tyst och han förklarade då vad som bekymrade honom, nämligen att maten till hans djur höll på att ta slut och att han inte hade råd att köpa extrafoder.

Fritz, som alltid hade lösningar på de flesta problem så direkt att Andreas och gården inte hade Tomtedrag.

Han, Andreas, var inte vän med tomten och för att få Tomtedraget tillbaka måste han ge tomten något extra gott fram till juldagen. I detta fallet borde ett stort fat julgröt med smörklimp och två stora supar med brännvin, varje kväll, räcka till. Då – kanske – skulle tomten komma tillbaka.

Han berättade också, i största förtroende, att han hade en egen hustomte, som drog rikedom till Korpås, på ett så listigt sätt att det inte sågs eller märktes för normala blickar.

När Andreas kom hem rådgjorde han, med sin fru, över Fritz råd. Båda var helt överens om att Tomtedraget måste tillbaka till Surnås.

Samma kväll, alltså lucianatten, kokade Andreas fru gröt och han satte ut denna gröt med smörklimp samt två supar i ladugården intill djuren.

Det första Andreas gjorde följande Lucia-morgon var att kolla om någon tomte varit framme under natten. Till sin förvåning upptäckte han att gröten med smörklampen var kvar, men båda supglasen var tomma.

Andreas och hans fru upprepade varje natt detta med gröten och brännvinssuparna ända fram till och med julafton. Samma sak upprepades varje natt – suparna var urdruckna men gröten var kvar. Fritz höll sig väl underrättad om Andreas kvällsbestyr, för att också få tillbaka Tomtedraget till Surnås. Han märkte att Andreas goda humör började komma tillbaka för hans djur blev friskare och mjölkade bättre och hönsen värpte flera ägg. Fodret räckte till och torpet började få lycka med sig och det mesta fungerade. Enkelt uttryckt Tomten hade kommit tillbaka och hjälpte till och var både snäll och omtänksam. Andreas fortsatte, att inför alla kommande högtider sätta ut två supar, men gröten hade han slopat för han ville gärna ha en glad Tomte på gården och en god granne.

Andreas glömde aldrig detta med Tomtedraget. Varje jul berättade han för sina barn och senare för deras barn om vad han hade upplevt på Surnås en tidig luciamorgon.

Numera ser man sällan tomtar vandra runt gårdar och stugor. Det kanske beror på att många människor bor i höga hyreshus och tomtar är av naturen höjdrädda. De trivs allra bäst i låga hus där man utan risk, kan gå på fönsterbrädorna och kolla.

Det finns ingen anledning att tro att dessa vänner skall försvinna.

Text: Leif Bergh

Mystiska "Bruksföremålet"

Det gamla gjutna järnhjulet i Gamla Bruket har skapat en hel del huvudbry. Vad har det haft för funktion?

Det var i början av året som jag genom Hembygdsföreningen uppmärksammades på detta mysterium. Visst hade jag sett föremålet tidigare, men inte studerat det närmare.

Nu gällde det att komma på ledtrådar genom att sprida bilder och beskrivning. Det måste väl finnas någon nu levande som hört berättas från tidigare generationer vad det använts till. Själv hade jag ingen aning om det. En teori som nämndes var att det använts till täckdikning. (Det var uteslutet i min värld).

Jag fick diverse råd om vart jag skulle vända mig. Exempelvis till Julita Gård, Nordiska Museet. Där fick jag till svar: "Nordiska museet har tyvärr ingen möjlighet att besvara frågor som inte är om museets egna samlingar. Jag föreslår att kontakta Kulturen i Lund. / Vänligen, Helen Persson Swain, Chef Avdelning Kulturhistoria.

Kontakten med Kulturen i Lund var lika lönlös - minst! I alla möjliga sammanhang där jag träffade människor i mogen ålder lät jag bilderna och frågorna valsa runt. Såsom när Bildgruppen träffades i museet, eller Svarteborgs spelanslag övade. I Bildgruppen fick jag tips om tidningen Kvällsstunden. Sagt och gjort: jag skickade in bild och beskrivning. Detta skedde redan i januari. Samtidigt tecknade jag prenumeration på tidningen som ges ut en gång i veckan. Nummer efter nummer, månad efter månad passerades utan att bild med text publicerades. Jag stötte på hos redaktionen och fick "lugnande" besked.

Visst finns mycket läsvärt i den tidningen men först i maj fick läsarna ta del av mysteriet. Under tiden väckte jag frågan hos flera privatpersoner här i bygden, personer som i sin tur skickade frågan vidare till andra, som förhoppningsvis kunde ge någon ledtråd. Frågetecknen kvarstod.

Men så - snart efter första numret av Kvällsstunden i maj tändes en gnista hopp hos mig. Gert Carlsson på Öbböns Kullar hade sett bilden och tyckte den påminde om något han sett som ung. Han hade då sommarjobbat med under-

Gert Carlsson poserar framför det konstiga föremålet vid Gamla bruket

hållsarbete på "Kulan", där massaveden togs upp ur kanalen, kapades och skickades vidare.

Vi träffades vid Gamla Bruket för att klura ut hur möjängen hade fungerat. Sedan skulle jag skicka in Gerts förklaring till Kvällsstunden. Men när han fick se allt i verkligheten blev han säker på sin sak: "Nej, det kan inte vara det jag såg på Kulan". Så befann jag mig på ruta ett igen. Ingen annan av Kvällsstundens läsare har hört av sig med tips.

Dags att komma på någon ytterligare att fråga. Kanske Göran Nyberg, Munkedalsbon med många järn i elden, kunde ge någon ledtråd.

Följande skickade jag till honom, som är chef och ansvarig utgivare av Tidningen Västsverige:

"Munkedals Hembygdsförening engagerade mig i frågan vad det gamla föremålet du kan se i bifogat har använts till. Själv kan jag inte komma på det. Någon hävdade att det varit en täckdikningsmaskin, men det ser jag som uteslutet. Vad som varit upp eller ner då det var i bruk går inte att avgöra.

Jag har frågat ett stort antal människor. Skickat bild och beskrivning till bl.a. tidningen Kvällsstunden där det publicerades i våras. Inget napp.

Skulle detta kunna var något att ha en notis om i din tidning? Alltså bild och beskrivning.

Kanske du själv rent av kan ge en förklaring. Skulle vara toppen! Antar att du har sett det där vid Gamla Bruket och kanske diskuterat med din far, som i sin tur fått en förklaring av någon äldre på pappersbruket”.

Snabbt svar från Göran:

”Min första tanke är ju att det är en del av ett system för kvarn såg eller järnbruksdrift. Är hjulet platt så det skulle kunna ha en remdrift?

Vi kan sätta in det i tidningen tycker jag.

Göran”.

Följdes av kommentar från mig: ”... Jag tänker som du: Kvarn eller järnbruk. Hjulet kan mycket väl haft remdrift. Högst troligt. Det är liksom bromsband också, som kan justeras. Om det stått lodrätt, legat vågrätt, vilken sida som varit upp och ner osv är fritt fram att tänka sig.

Redan nästkommande nummer av Tidningen Västsverige var det infört! Läsarna välkomnades att höra av sig till redaktionen med sina synpunkter på frågan.

I skrivandes stund har jag inte sett till någon kommentar från läsarna. Som jag ser det lutar det åt att vi har kommit till vägs ände i denna fråga, och att sistnämnda teorin står sig så länge inget motbevis presenteras.

Text och bild: Bengt Blomberg

Vi önskar våra läsare en riktigt fin jul- och nyårshelg

*Det snöar över marken
det faller vita flingor
Frosten pryder marken
med stjärnor och slingor
Sen går vi ut i skogen
och hugger våran gran
så att allt blir färdigt
och klart till Doppardan*

*Sen sjunger julens klockor
sin julsång över världen
Den är så rik på kärlek
att varje hjärta bär den
Den ger oss lugn och ro
i alla våra hus
Den ger oss glädje
när vi tänder våra ljus.*

Juldiikt av Ingela Ingman

kanalen var en viktig transportled för det timmer som blev pappersmassa. Detta fortgick till 1966

I nästa nummer kommer vi att skriva mera om kanalen som under året har genomgått en stor förändring.

Den gamla träbron över kanalen. Till höger i bilden syns det gamla pumphuset som givit bron sitt namn "Pumpebron"

1010
Kerstin Sennung
Fossvägen 23
45593 Munkedal

Har du något att berätta?

Munkedalsbygden tar gärna emot ditt bidrag för att publicera i tidningen. Det kan vara en text du själv skrivit, en muntlig berättelse som någon i redaktionen upptecknar eller någon gammal intressant bild. Kontakta då Håkan Grundberg tel. 070-671 01 03 eller Yngve Carlsson tel. 0524-710 19

STÖD HEMBYGDSFÖRENINGEN

GENOM ATT BLI MEDLEM!

ÅRSavgiften för 2021 är 150 kronor för enskild medlem och 240 för familj. Beloppet kan insättas på

BANKGIRO 665-7480

TÄNK PÅ ATT ANGE DITT NAMN OCH ADRESS

DENNA TIDNING INGÅR SOM MEDLEMSFÖRMÅN OCH KAN ENDAST ERHÅLLAS AV DEN SOM ÄR MEDLEM.

VARMT VÄLKOMMEN!

Den som vill skänka pengar kan sätta in dem på bankgiro nr 665 - 7480.

Skriv ordet gåva i meddelanderutan

Hemsida: www.munkedalshembygdsforening.se

E-post: munkedals.hembygdsforening@telia.com

Tidningsredaktion

Sverker Balksten, Yngve Carlsson,
Håkan Grundberg, Ingela Ingman och
Gunnel Åkesson

Munkedals Hembygdsmuseum

Myrbottenvägen 6
455 34 Munkedal
Tel: 0524-101 80